

Weerbaar Weert

cultuurhistorie als basis voor een klimaatadaptieve binnenstad

NOHNIK
ARCHITECTURE & LANDSCAPES

NOHNIK architecture & landscapes
www.nohnik.nl
info@nohnik.nl

onderzoeksteam: Jorrit Noordhuizen, Wieteke Nijkrake, Corné Bloed & Rob Stuijt

Personal Architecture
www.personal-architecture.nl
info@personal-architecture.nl

onderzoeksteam: Sander van Schaik, Jip Pijs, Merel Paes & Zuzanna Szmatoch

LARA VOERMAN
architectuurhistoricus

Lara Voerman Architectuurhistoricus
www.laravoerman.nl
mail@laravoerman.nl

onderzoeksteam: Lara Voerman

in samenwerking met:

mogelijk gemaakt door:

INHOUD

4	I. INTRODUCTIE
8	2. KLIMAATPROBLEMATIEK IN DE WEERTSE BINNENSTAD
12	3. HET VERHAAL VAN WEERT
14	3.1 wilskracht; Weert tot 1900
26	3.2 welzijn; Weert van 1900 tot 1950
32	3.3 welvaart; Weert van 1950 tot 2000
38	4. VISIE: WEERBAAR WEERT
41	4.1 wilskracht; een veerkrachtig woon-werkmilieu
46	4.2 welzijn; een gezonde leefomgeving
49	4.3 welvaart; een mobiel hart van de regio
53	5. UITWERKINGEN
55	5.1 uitwerking Stadhuisplein – Hegstraat – Oelemarkt – Kasteelpark
60	5.2 uitwerking Collegeplein en de Singel
66	KANSEN & AANBEVELINGEN: WEERBAAR WEERT IN DE PRAKTIJK

I. INTRODUCTIE

Een van de belangrijkste en complexe uitdagingen waar stedelijke gebieden voor staan is het veranderende klimaat. Het wordt almaar warmer in de stad en het regent steeds heftiger, met hittestress en wateroverlast tot gevolg. Om deze grootschalige transitie het hoofd te bieden wordt nagedacht over ruimtelijke strategieën die onze steden nu en in de toekomst leefbaar kunnen houden. Een grote uitdaging ligt in het gebiedseigen maken van deze ideeën: hoe kun je ingrepen doen en veranderingen teweegbrengen die passen bij de karakteristieken en identiteit van een stad? Voorliggend document laat zien hoe een dergelijke strategie vorm zou kunnen krijgen voor de Limburgse stad Weert.

Weerbaar Weert is een toekomstperspectief op de binnenstad van Weert op basis van (ontwerpend) onderzoek. De focus ligt op de kansen die de geschiedenis van een plek kan bieden bij het nadenken over oplossingen voor klimaatverandering. We tonen aan dat grootschalige transities zoals de complexe klimaatopgave vertaald kunnen worden in concrete en praktische handvatten die als vanzelfsprekend ingebed zijn in de onderscheidende kwaliteiten van de Weerter binnenstad. Het doel is te laten zien dat ruimtelijke ingrepen zorgen voor een plekspecifieke kwaliteitsimpuls door een koppeling met cultuurhistorische kernwaarden.

Weerbaar Weert kwam tot stand in het kader van de open oproep 'Stedenbouw voor Extremen', uitgeschreven door het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) als onderdeel van het programma Erfgoed en Ruimte. Het onderzoek is uitgevoerd door Personal Architecture, NOHNIK architecture and landscapes en architectuurhistoricus Lara Voerman. Van juni tot december 2017 werd het vooronderzoek uitgevoerd waarin de probleemstelling, onderzoeksvraag en onderzoeksmethode zijn aangescherpt. Het resultaat was een plan van aanpak. Vanaf januari tot november 2018 vond het daadwerkelijke onderzoek plaats. Een vast team van beleidsmedewerkers van de gemeente Weert met een schil van deskundigen was gedurende het proces nauw betrokken.

**doel is te laten zien dat
ruimtelijke ingrepen
door een koppeling
met cultuurhistorische
kernwaarden zorgen
voor een plekspecifieke
kwaliteitsimpuls**

fig 1.
het onderzoeksgebied is de ovale binnenstad
binnen de band van singels, goed zichtbaar
op deze luchtfoto. [Provincie Limburg]

fig. 2
restant van de kloostertuin van het voormalige kloostercomplex van de zusters Ursulinen. [Stadvisie Weert]

fig. 3
het Patronaatsplein, een van de voormalige achtererven, nu een parkeergarage.

fig 4.
de zaterdagmarkt in het hart van de binnenstad. [Stadvisie Weert]

In dit document presenteert het onderzoeksteam de resultaten van het cultuurhistorisch en ruimtelijke onderzoek en de wijze waarop dit vertaald is in een toekomstperspectief. Het document dient ter inspiratie, maar geeft ook concrete handvatten om te werken met cultuurhistorische kernwaarden bij het vormgeven van integrale (ruimtelijke) ingrepen in de binnenstad van Weert.

In hoofdstuk 2 is de klimaatproblematiek van Weert geschetst. In hoofdstuk 3 volgen de resultaten van het cultuurhistorisch onderzoek en wordt ingegaan op de cultuurhistorische kernthema's. Op basis van deze cultuurhistorische thema's is een visie ontwikkeld die een antwoord geeft op de geschetste klimaatproblematiek. Deze visie wordt toegelicht in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 laten we twee voorbeelduitwerkingen zien die dienen als illustratie van de visie. Hoofdstuk 6 geeft kansen en aanbevelingen voor een verdere inzet en uitwerking van dit onderzoek.

2. KLIMAATPROBLEMATIEK

IN DE WEERTSE BINNENSTAD

De Midden-Limburgse stad Weert heeft een andere klimaatproblematiek dan laag gelegen Hollandse steden. In tegenstelling tot de daar bekende thema's als kustverdediging, dijkverzwaring en wateroverlast, toonde een in opdracht van de gemeente Weert uitgevoerde 'kwetsbaarheidsscan klimaatbestendigheid' aan dat de binnenstad met name kwetsbaar is voor verdroging door een verwachte sterke grondwaterdaling en voor hittestress.

Hittestress ontstaat doordat gebouwen en verharding warmte vasthouden en door een gebrek aan schaduwrijke plekken in de stad. De gevolgen kunnen gezondheidsklachten, lagere arbeidsproductiviteit en hogere sterftecijfers zijn. In Weert is de grote kans op grondwaterdaling en hittestress gerelateerd aan onder meer de geografische ligging van de stad en de diverse ruimtelijke transformaties die in het verleden plaatsvonden, zoals uitgebreid te lezen is in hoofdstuk 3 'Het verhaal van Weert'.

Weert ontstond in de elfde eeuw in een waard (of weert), een hoger en droger gelegen stuk land te midden van de eens zo uitgestrekte Peelplassen en moerassen. De rond 1300 met veel moeite aangelegde stadsgrachten werden rond 1935 gedempt om wegen aan te kunnen leggen als gevolg van de toenemende verkeersdruk in de groeiende stad. Dit had gevolgen voor de waterhuishouding. Na de Tweede Wereldoorlog onderging de binnenstad van Weert een volgende metamorfose. Forse delen van de middeleeuwse binnenstad werden gesaneerd om plaats te maken voor grootschalige winkel- en woonbebouwing en versteende parkeerterreinen. Het resultaat is een binnenstad met veel verharding, weinig groene plekken of bomen en geen oppervlaktewater. In dit hoofdstuk gaan we in op de te verwachten klimaatverandering in Nederland en Weert en welke gevolgen dat in de binnenstad zou kunnen hebben.

Landelijke klimaatscenario's

Met betrekking tot klimaatverandering in het algemeen verschenen talloze onderzoeken met alle een net andere kijk op de verwachte klimaatverandering en de gevolgen daarvan. Deze verschillen zitten bijvoorbeeld in de verwachte temperatuurstijging in de komende decennia. Om houvast te hebben bij het verder duiden van de specifieke klimaatproblematiek en de opgaven voor Weert, zijn de klimaatscenario's van het KNMI als uitgangspunt genomen. Het KNMI heeft de onderzoeken en richtlijnen van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) vertaald naar de Nederlandse context. Hieruit volgen vier scenario's: GH,

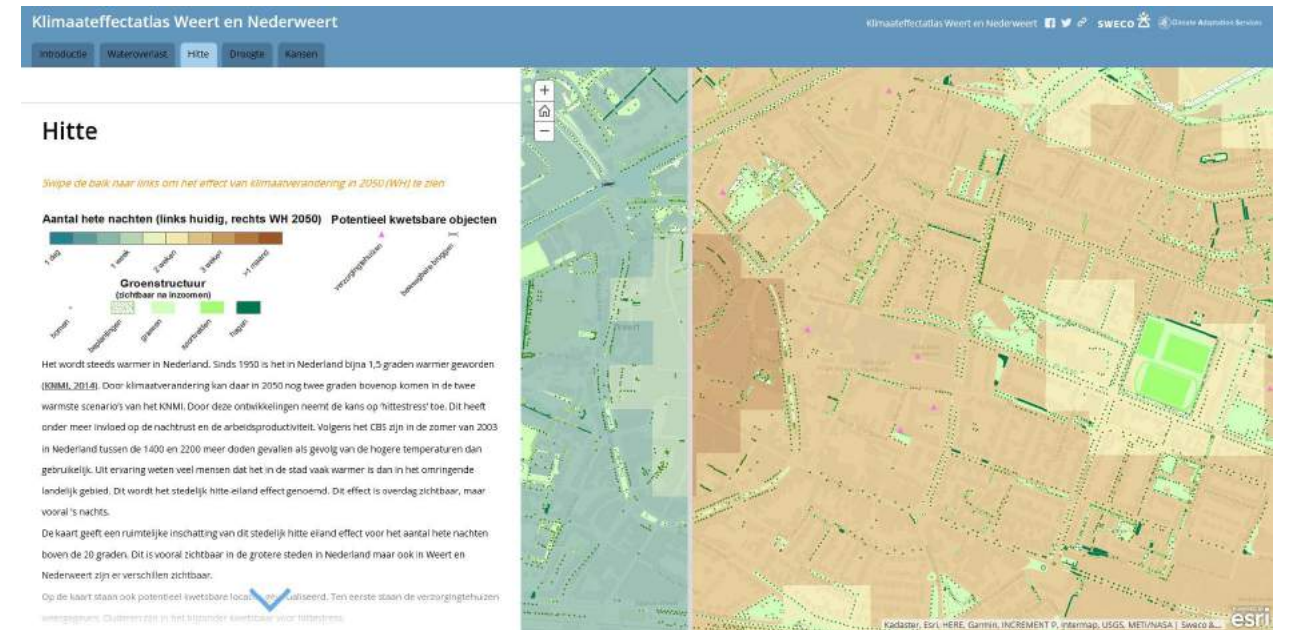

fig. 5
beeld van de Klimaatadaptatiediensten van Weert & Nederweert. De atlas is te bekijken op:
<https://www.climateadaptationservices.com/nl/klimaatadaptatiediensten-weert-en-nederweert>.

het gebrek aan water in de stad levert risico's op als verdroging en hittestress [...] het is een uitdaging om het microklimaat in de binnenstad aangenaam te houden

WH, GL en WL. Elk scenario geeft een samenhangend beeld van veranderingen in twaalf variabelen, waaronder temperatuur, neerslag, zeespiegelstijging en wind. Naast het gemiddelde klimaat, worden hierin ook extremen zoals de koudste winterdag en het maximum aantal uur neerslag per jaar betrokken. De scenario's zijn gebaseerd op combinaties van twee uiteenlopende waarden voor de wereldwijde temperatuurstijging, 'Gematigd' (G) en 'Warm' (W), en twee mogelijke veranderingen van het luchtstromingspatroon, 'Lage waarde' (L) en 'Hoge waarde' (H). Samen beschrijven ze de bandbreedte waarbinnen de klimaatverandering in Nederland zich volgens de nieuwste inzichten waarschijnlijk zal voltrekken. In de G-scenario's is er sprake van 1 graad mondiale temperatuurstijging in 2050 en in de W-scenario's van 2 graden. In de GH en de WH scenario's is er daarnaast ook sprake van verandering van luchtstromingspatronen waardoor bijvoorbeeld de zomers droger worden. In de Klimaatadaptatiediensten die voor Weert is ontwikkeld (uitgevoerd door Sweco) worden deze scenario's als uitgangspunt genomen. In de Klimaatadaptatiediensten is gekozen voor het WH scenario omdat dit de meest uitgesproken veranderingen met betrekking tot wateroverlast, overstroming, droogte en hitte laat zien.

Weerter klimaatproblematiek

Vanuit de geografische, landschappelijke en stedenbouwkundige karakteristieken van Weert in de huidige situatie kan een globaal beeld geschetst worden van de te verwachten klimaatproblematiek in de toekomst. Zo zorgt de hoge ligging van Weert ervoor dat neerslag vrijwel direct afstroomt naar lager gelegen gebieden of snel wegzakt in de zandige bodem. De kans op droogte en verdroging is hierdoor groot. Ook de onttrekking van grondwater door de landbouw in de omgeving van

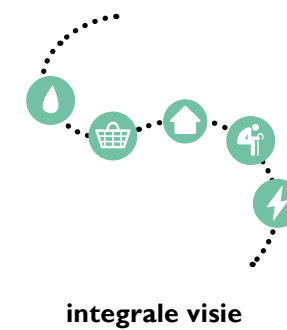
Weert draagt hier aan bij. Het gebrek aan water in de stad levert risico's op als verdroging en hittestress. Concreet betekent het bijvoorbeeld dat, wanneer geen (technische) maatregelen worden genomen, het in de binnenstad lastig is bomen te planten die voldoende vocht opnemen en vasthouden. Met de te verwachten temperatuurstijging en het gebrek aan voldoende groen en water (dus koelte) is het een uitdaging om het microklimaat in de binnenstad aangenaam te houden.

Dit microklimaat wordt verder beïnvloed door de stedenbouwkundige morfologie van de binnenstad. De grote hoeveelheid verharding en het uitgestrekte daklandschap dat in de jaren zeventig aan de binnenstad toegevoegd is, helpt vanuit klimatologisch oogpunt niet mee met een verbetering van het klimaat van de binnenstad. Bijvoorbeeld doordat de gevels en daken van de gebouwen veel warmte vasthouden en er weinig ruimte is voor verkoelend groen. Ook wateroverlast is een probleem. Door de grote hoeveelheid verharding en de aaneengesloten daken en bebouwing kan water bij extreme neerslag onvoldoende afvloeien.

In de huidige situatie en in de toekomst hangt de leefbaarheid van de historische binnenstad sterk samen met het lokale klimaat en de te verwachten effecten van de klimaatverandering. Uit een analyse van weergegevens in de periode 1989-2011 (bron: meteoblue) blijkt dat Weert ten opzichte van bijvoorbeeld de randstad een onderscheidend klimaat kent. In vergelijking met de randstad is het in Weert gemiddeld warmer en droger. Gemeten over dertig jaar was de maximumtemperatuur in Weert gemiddeld twee graden warmer en viel in de zomer gemiddeld zo'n 10 millimeter minder neerslag dan in de randstad. Met dit specifieke klimaatprofiel en de eerder geschetste te verwachten problemen staat de leefbaarheid van de stad onder druk. Zo wordt binnen het KNMI-scenario WH verwacht dat als gevolg van de klimaatverandering de grondwaterstand in 2050 zo'n 20 cm is gedaald, wat leidt tot extra verdroging. Daarnaast neemt bijvoorbeeld het aantal hete zomernachten in Weert (temperaturen van boven de 20 graden) toe van 7 tot 28 nachten per jaar in 2050, wat problemen als hittestress verder vergroot en nadrukkelijker voelbaar maakt. Denk hierbij aan effecten als een lagere arbeidsproductiviteit of gezondheidsrisico's voor kwetsbare groepen zoals ouderen. Daarnaast heeft de klimaatverandering effect op het gedrag en bijvoorbeeld de bestedingen van mensen in de winkelstraten en het stadscentrum doordat mensen minder graag in de te warme openbare ruimte zijn. Zowel op persoonsniveau als op het niveau van de gehele stad staat de leefbaarheid als gevolg van de klimaatverandering onder druk.

fig. 6
het onderzoeksteam op bezoek in Weert.

Klimaatverandering koppelen aan andere ruimtelijke opgaven

Uit een reeks werksessies in Weert bleek dat de klimaatproblematiek in de Weerter binnenstad op dit moment niet sterk wordt gevoeld. Van echte wateroverlast is bij hevige regenval maar op een paar plekken sprake en hitte wordt nog weinig als bijzonder stressvol ervaren. Dat wil uiteraard niet zeggen dat dit in de toekomst ook zo zal zijn. Wel maakt het feit dat klimaatverandering nu nog niet sterk wordt gevoeld het lastiger om met een gevoel van urgentie aan die opgave te werken. Tegelijk is het noodzakelijk om nu al te anticiperen op de te verwachten gevolgen van klimaatverandering zoals droogte en wateroverlast. Bij ruimtelijke projecten die nu of op korte termijn in de binnenstad worden uitgevoerd, maar waarbij er geen oog is voor mogelijke problemen als gevolg van klimaatverandering over bijvoorbeeld 20 of 30 jaar, ontstaat de kans dat er nu ingrepen worden gedaan die al op korte termijn weer moeten worden aangepast. Door dit langetermijnperspectief wél mee te nemen worden duurzamere en meer toekomstgerichte ingrepen in de binnenstad gedaan.

De oplossing ligt volgens ons in het koppelen van de klimaatopgave aan andere opgaven in de Weerter binnenstad die door inwoners als urgenter worden ervaren en samenhang hebben met de kwaliteit van leven in brede zin (zoals het aanpakken van vergrijzing, winkelleegstand, woningnood en energietransitie). Klimaatverandering is dus geen op zichzelf staande opgave. Een binnenstad waarin het prettiger is om te verblijven heeft bijvoorbeeld ook een beter economisch perspectief. Kortom: het is nodig en kansrijk om met een meer integrale blik naar de binnenstad te kijken. Klimaatadaptatie maakt dan een vanzelfsprekend onderdeel uit van een **integrale visie** op een leefbare binnenstad waarbij de urgentie om aan de stad te blijven werken gevoeld wordt door meerdere (ruimtelijke) opgaven tegelijk.

3. HET VERHAAL VAN WEERT

Aan de basis van dit onderzoek staat het begrijpen van het ontstaan en de groei van de Weerter binnenstad. Wat zijn typisch Weerter verhalen en ruimtelijke kenmerken? Hoe werkte het watersysteem en wat is daar door de eeuwen heen aan veranderd? En wat waren de ideeën achter de stedenbouwkundige plannen in de twintigste eeuw, de laag die nu zo bepalend is in de binnenstad?

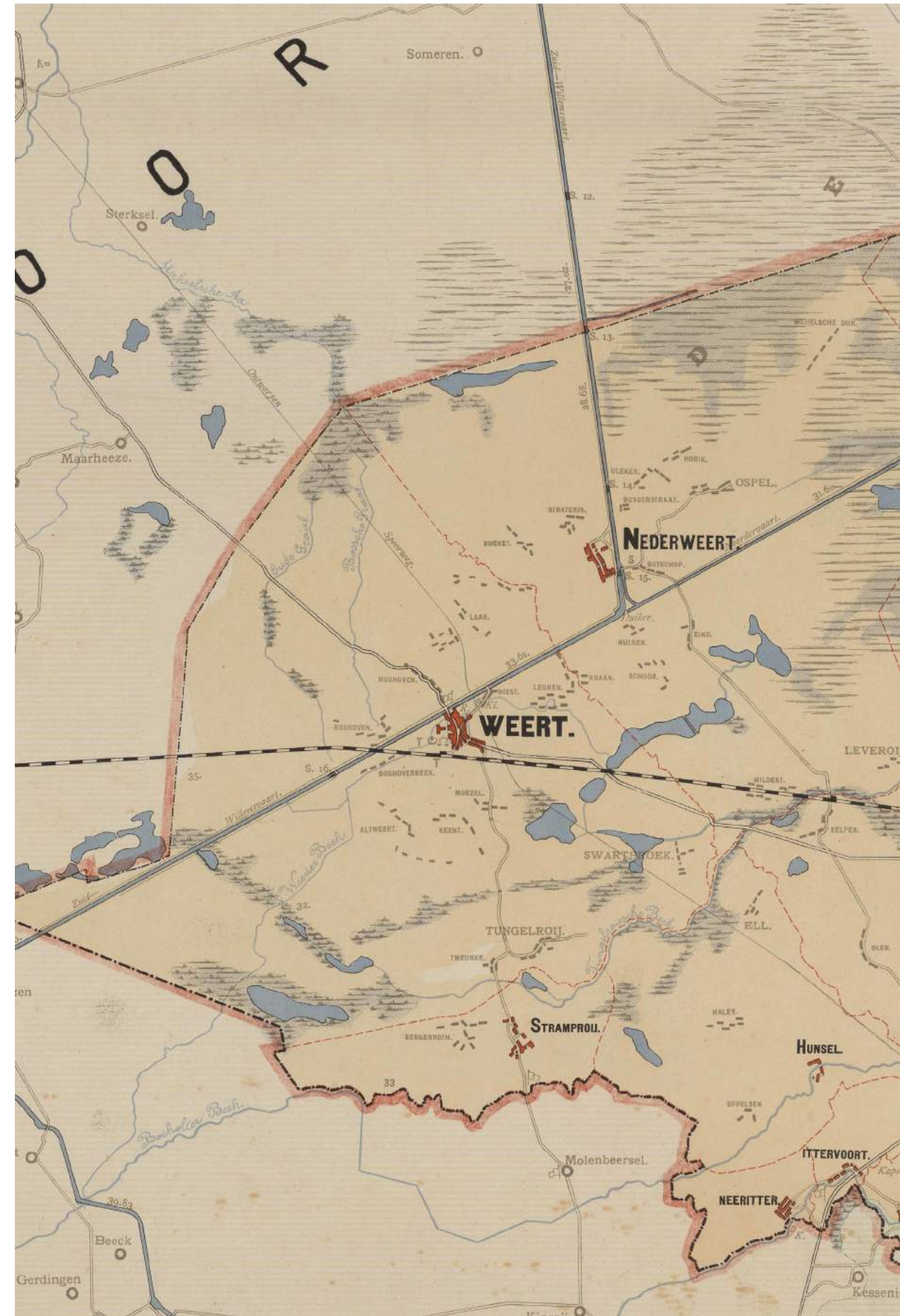
We analyseren de ontwikkelingsgeschiedenis van de Weerter binnenstad aan de hand van drie tijdperiodes: de periode tot 1900 (die we wilskracht noemen), de periode van 1900 tot 1950 (welzijn) en die van 1950 tot 2000 (welvaart). Binnen de drie tijdperiodes staat een aantal kernthema's centraal. Deze thema's verklaren het huidige karakter en functioneren van de stad. De thema's geven een eerste inzicht in de hechte relatie tussen de ontwikkelingsgeschiedenis van Weert en de huidige klimaatproblematiek in de stad. Niet alleen kan vanuit die karakteristieken de huidige klimatologische toestand van de binnenstad worden begrepen en geduid, de kernthema's helpen daarnaast bij het zoeken naar klimaatadaptieve oplossingen die specifiek voor Weert zijn.

WILSKRACHT: WEERT TOT 1900

WELZIJN: WEERT VAN 1900 TOT 1950

WELVAART: WEERT VAN 1950 TOT 2000

fig. 7
uitsnede van de kaart van Limburg uit 1860.
Goed zichtbaar is de hogere ligging van Weert
te midden van peelmoerassen. Dwars door het
beeld loopt de Zuid-Willemsvaart. [Regionaal
Historisch Centrum Limburg]

3.1 WILSKRACHT; WEERT TOT 1900

Weert tot 1900 is de periode waarin de adellijke dynastie van de Van Hornes de stad laat groeien tot de kenmerkende ovale vorm, waarin het stratenpatroon vorm krijgt en waarin met veel moeite over bijna twaalf kilometer een watergang gegraven wordt. Kortom: het is een tijd waarin wilskracht centraal staat.

De compacte stad

Veruit de meeste Nederlandse steden ontstonden aan het water, maar Weert is een uitzondering. De stad ligt op het Eiland van Weert, een zandrug van ongeveer vijf bij tien kilometer in de laag gelegen Roerdalslenk. Door de ligging op een kruispunt van wegen – die in de Middeleeuwen door hoge riviertollen interessante handelsroutes werden – groeide Weert uit tot een van de weinige plaatsen van betekenis in de moerassige, vrijwel onbegaanbare Peel.

Spil in de ontstaansgeschiedenis is de adellijke dynastie van de Van Hornes. Zij verruilden eind 13e eeuw hun tolburcht aan de Maas voor een nieuw kasteel op deze hoge en droge plek. In de 250 jaar die volgde maakten ze van het agrarische dorp een stad. De heren en graven Van Horne bouwden er achtereenvolgens twee kastelen (de Aldenborgh en de Nijenborgh), legden belangrijke waterwerken aan en gaven economische impulsen door het verlenen van het marktrecht en de instelling van het lakengilde, de drijvende kracht achter de winstgevende Weerter textielindustrie. De Van Hornes zijn verantwoordelijk voor één van de meest voelbare ruimtelijke kenmerken van Weert: de compacte, ovale stadsvorm. Deze vorm herinnert aan de band van grachten, muren en wallen die de Van Hornes rond 1480 liet aanleggen als bescherming – maar waarschijnlijk ook ter vergroting van het aanzien – van hun almaar groeiende woonplaats.

Cartograaf Jacob van Deventer tekende rond 1565 de oudst bekende kaart van Weert. De stad was geheel omgeven door grachten, tussen de Langpoort en de Molenpoort lag zelfs een dubbele gracht. De zuidoostelijke helft van de stad was ommuurd, de rest was een metershoge aarden wal met houten palissaden. Zes stadspoorten gaven toegang tot de stad. Vanaf 1568 kwam de stad onder regie van achtereenvolgens Spanje, Oostenrijk en Frankrijk om vervolgens onderdeel te worden van de provincie Limburg. De aantrekkingskracht die de hoge, droge ligging eens had nam af: andere plaatsen lager strategischer aan grote rivieren of handelswegen.

Aan het begin van de achttiende eeuw waren de Nijenborgh, de poorten, de grachten en de wallen in verval. De gemeenteraad besloot in 1817 tot afbraak van de restanten van de vestingwerken. Grond van de wallen werd in de grachten geschoven, totdat ze ongeveer de halve breedte waren. De wallen werden wandelpaden en het gedempte gedeelte van de grachten werden bleekvelden. Fysiek is er – behalve de wisselende breedte van de Wilhelminasingel en Emmasingel, schaarse ondergrondse resten van fundamenten van de stadspoorten en een stukje stadsmuur aan de Emmasingel – tegenwoordig weinig over van de omgrachting.

spil in de ontstaansgeschiedenis is de adellijke dynastie van de Van Hornes

fig. 8
cartograaf Jacob van Deventer tekende rond 1565 de oudst bekende kaart van Weert. De stad was geheel omgeven door grachten. Zes stadspoorten gaven toegang tot de stad. [Regionaal Historisch Centrum Limburg]

fig. 9
de aanleg van de Bocholterbeek was een monsterproject. De Aabeek lag maar liefst elf kilometer verderop en het water moest met troggen, dijken en dammen door de moerassige Peel worden geleid. Op de foto een schouw van de Bocholterbeek, omstreeks 1900. [Erfgoedhuis Weert]

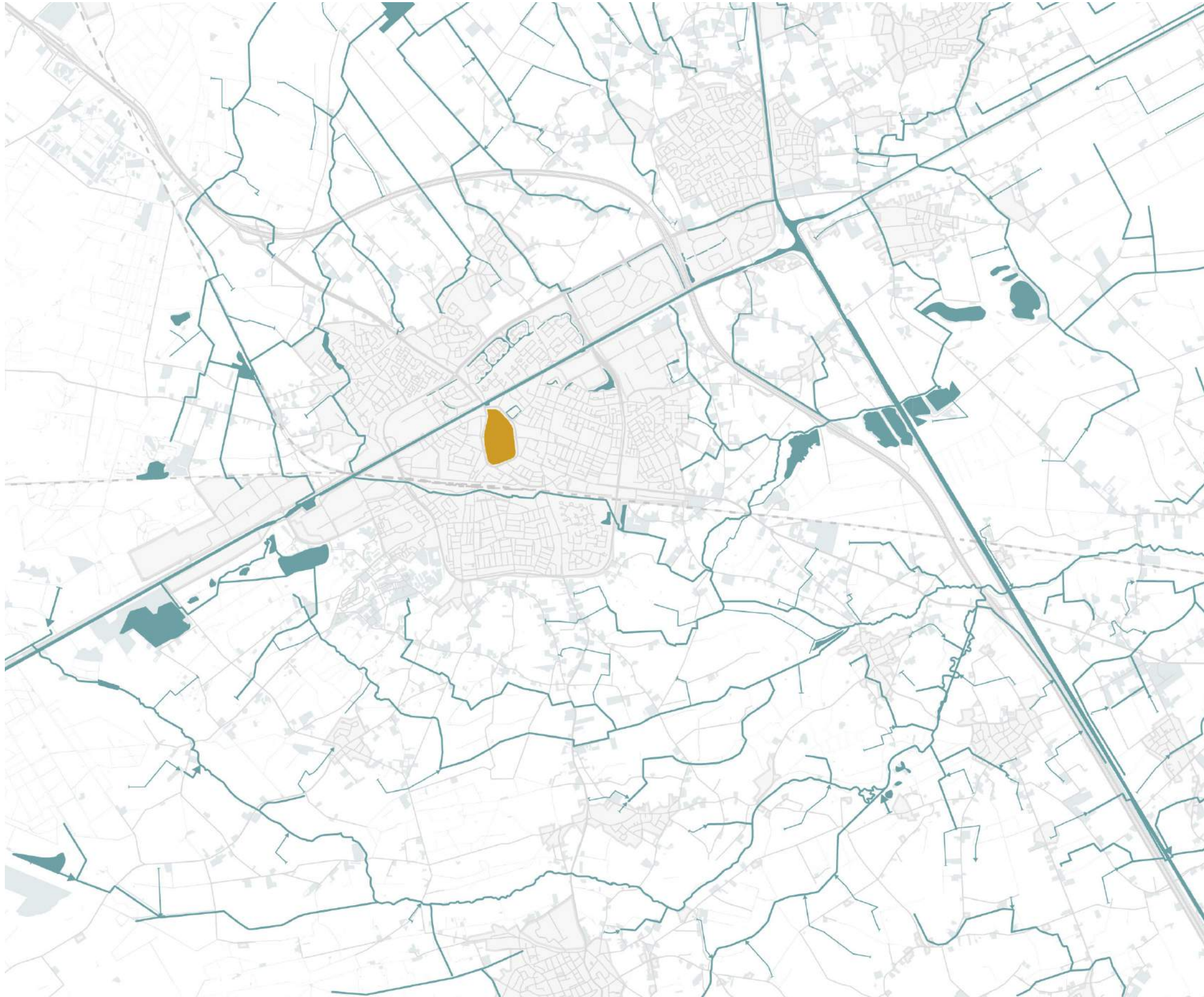

fig. 10
het regionale watersysteem in kaart.

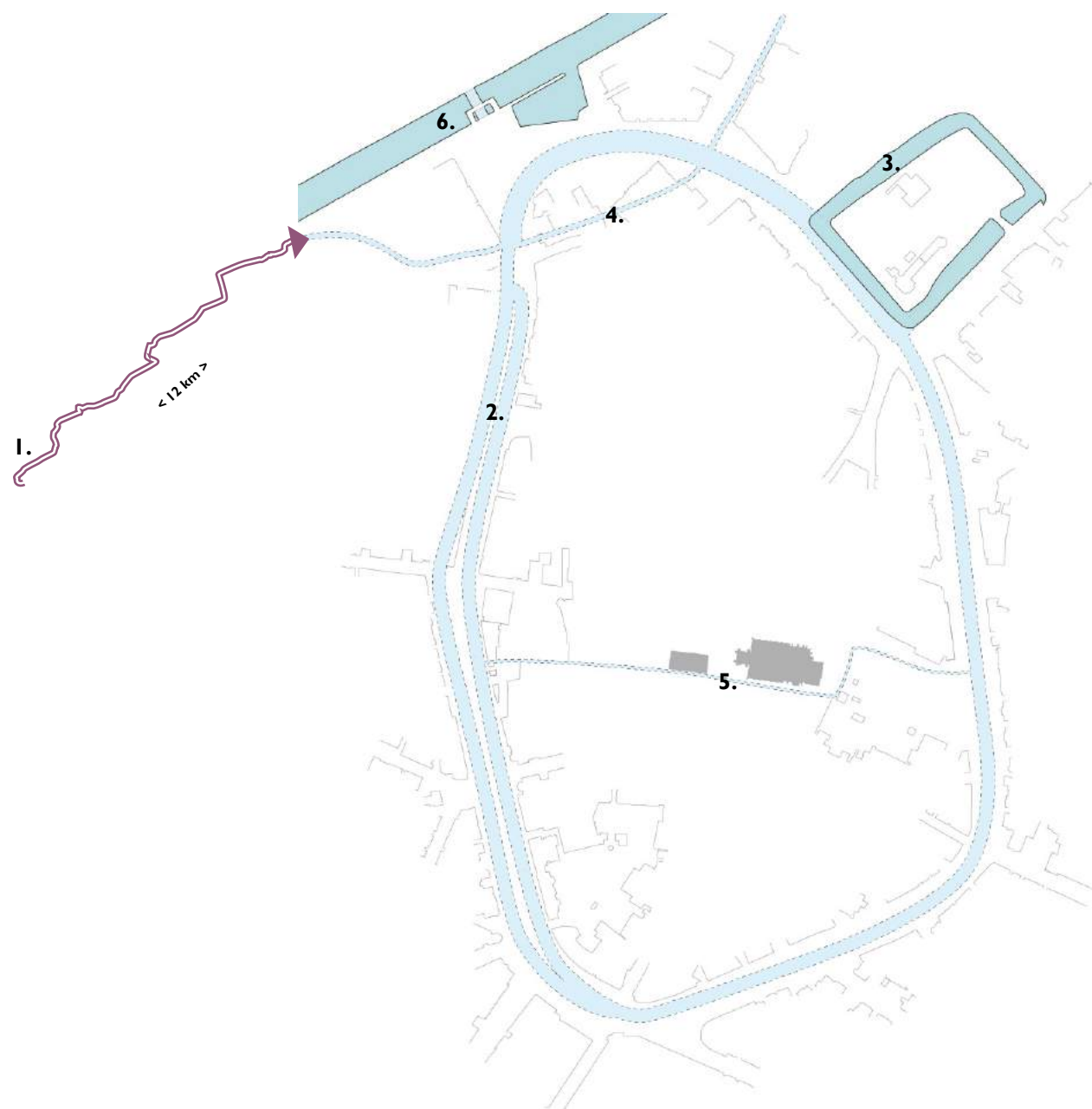

fig. 11
analysekaart van de verschillende (deels verdwenen) onderdelen van het watersysteem in de Weertse binnenstad, aangegeven op de kaart van nu: 1. Bocholterbeek; (zie ook figuur 9) 2. Stadsgracht; 3. Kasteelgracht; 4. Smalbeek; 5. Speelhuysgrave; 6. Zuid-Willemsvaart. Alleen de Zuid-Willemsvaart en de kasteelgracht zijn nog aanwezig.

Een kunstmatig watersysteem

Water was door de hoge ligging van Weert, op de waterscheiding tussen de Maasbeken en Dommel en Aa, altijd een schaars goed. Putten waren een belangrijke waterbron; in de negentiende eeuw waren er minimaal elf openbare putten in de stad. Daarnaast hadden meer welvarende gezinnen een 'wel' in de kelder, een private watervoorziening. Ook de rest van het Weerter watersysteem was volledig kunstmatig. Vanaf 1296 gaf de familie Van Horne opdracht een aftakking van de Aabeek bij Bocholt te graven om water naar de grachten van het kasteel De Aldenborgh te krijgen. De aanleg van deze Bocholterbeek was een monsterproject. De Aabeek lag maar liefst twaalf kilometer verderop en het water moest met

troggen, dijken en dammen door de moerassige Peel worden geleid. Anders dan bij de veel dichterbij, maar laag gelegen Tengelroysebeek kon een aftakking van de Aabeek gebruik maken van het natuurlijke verval van zes meter: de Aabeek lag op een hoogte van 40 meter NAP, Weert op 34 meter NAP. De Van Hornes verkregen het recht op 'ein biecaer' water uit de Aabeek, een uitspraak die verwijst naar de opening in de sluis ter grootte van een bijenkorf. In het gemeentelijk archief zijn verwijzingen gevonden dat de bodem van de Bocholterbeek over een groot aantal kilometer bekleed was met dichte turf- en leemgrond zodat het water niet direct wegliep. De waterhuishouding was continu in verandering. Toen de invloed van de Van Hornes groeide kreeg de familie in 1481 toestemming drie keer zoveel water af te tappen voor een nieuw omvangrijk project: het voeden van de ovale grachtengordel om de stad. Behalve de grachten werden twee stadsbeken gegraven, de Speelhuysgrave en de Smalbeek, essentieel voor de groei en ontwikkeling van de lakenhandel en de bierbrouwerij.

Een consequentie van het kunstmatige karakter van het watersysteem was dat water nooit een vanzelfsprekendheid was: de gehele gemeenschap – zowel in de stad als het buitengebied – moest een steentje bijdragen in het onderhoud van de waterwegen en de sluis. In tijden van droogte was zuinigheid geboden. Langs de twaalf kilometer lange Bocholterbeek zorgden vele belangenpartijen (verschillende steden en gehuchten, boeren, molenaars en ondernemers) voor net zoveel claims op het water (drinkwater, blussen van branden, industrie, bewatering van landbouwgrond en bescherming). Het maakte Weert kwetsbaar en was een van de redenen dat de stad nooit uitgroeide tot vestingstad.

Een belangrijk ijkpunt in de ontwikkeling van het watersysteem was de aanleg van de Zuid-Willemsvaart van 1822 tot 1825. Dat Weert aan de Zuid-Willemsvaart was komen te liggen was eerder geluk dan moedwil. Weert profiteerde van een eerder, slechts deels uitgevoerd plan voor een Grand Canal du Nord, een door Napoleon gestarte waterverbinding tussen de drie grote rivieren Schelde, Maas en Rijn. Willem I nam het toevoerkanaal en het vak Lozen-Weert-Nederweert in zijn Zuid-Willemsvaart op, die anders waarschijnlijk niet zo had gelopen. Het betekende de aanvoer van voedselrijk water (de Zuid-Willemsvaart wordt gevoed door de rivier de Maas) voor zowel de stad als de landbouw. Via voedingsduikers werden de landbouwgronden ter weerszijden van het kanaal verbeterd. 'Kokers' en sluisen gaven vanaf ongeveer 1875 extra (voedselrijk) water op twee plekken: een ter hoogte van de Houtstraat en een koker met water direct naar de kasteelgrachten (in 1961 werd dat een inlaatduiker). Het maakte de bovenloop van de Bocholterbeek, van de Aabeek tot ongeveer het huidige Altweeterheide, in feite overbodig voor de watertoevoer.

In 1912 werd vervolgens de Smalbeek gedempt (het stadswater bij het Morregat) en vervangen door een bovengrondse goot. Wanneer de Speelhuysgrave is gedempt is niet duidelijk, waarschijnlijk rond dezelfde tijd. Met de aanleg van waterleiding in 1929 – met een pompstation van N.V. Waterleidingmaatschappij – waren alle functies die de Bocholterbeek en de stadsgrachten ooit hadden definitief overgenomen: de Zuid-Willemsvaart bediende de wensen van de landbouw en industrie en de voeding van de kasteelbeek, de waterleiding zorgde voor schoon drinkwater. Vrijwel niemand betreurde in 1934 dan ook de beslissing de voormalige grachten te dempen, een ingreep waarmee al het zichtbare water uit de stad verdween.

een consequentie van het kunstmatige karakter van het watersysteem was dat water nooit een vanzelfsprekendheid was

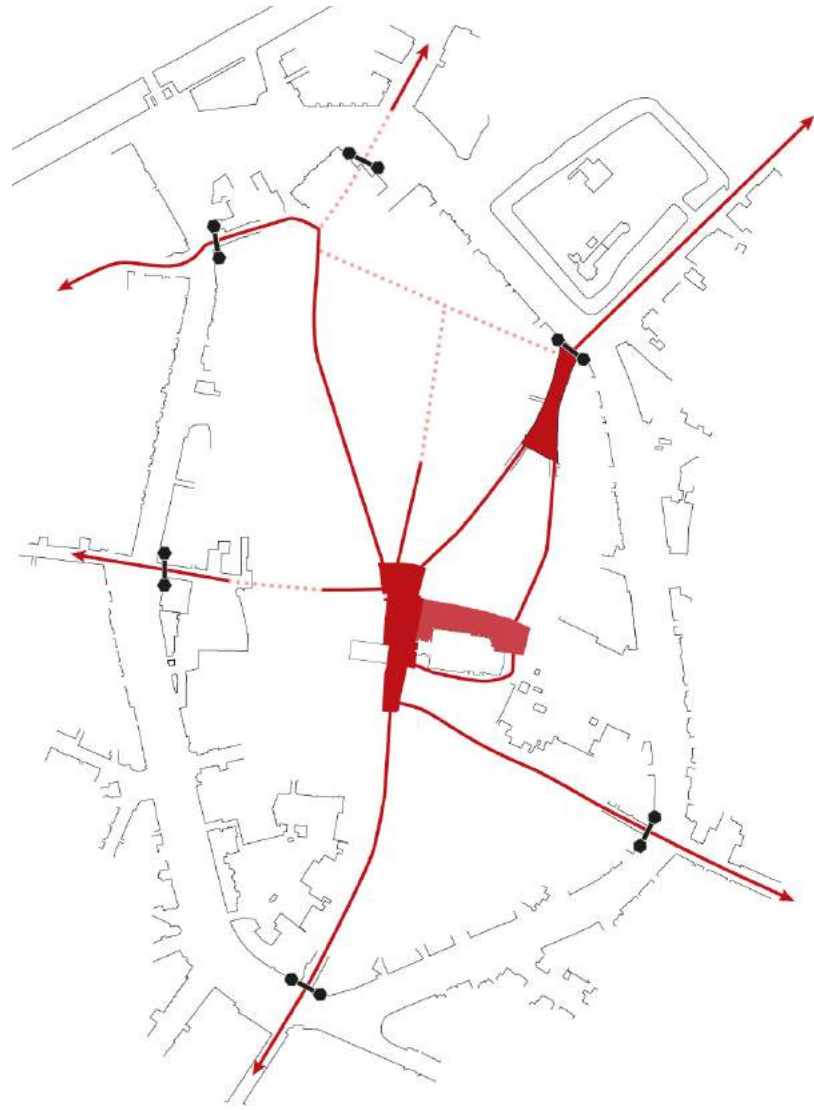

fig. 12
analysekaart van de hoofdwegen,
pleinen en de vroegere locatie van de
stadspoorten, aangegeven op de kaart van
nu. In lichtrood gestippeld de verdwenen
wegen uit dit systeem.

Het openbare systeem van straten en pleinen

De kaart die Jacob van Deventer omstreeks 1565 van Weert tekende, laat heel precies zien dat de stad op een kruispunt van wegen ligt, routes die naar alle windrichtingen uitwaaiëren. De noord-zuidwegen liepen zuidwaarts richting Maaseik en Maastricht en noordwaarts naar 's-Hertogenbosch en het Aa-dal. De oost-west lopende wegen verbonden Bergen op Zoom en Antwerpen in het westen met Roermond en Keulen in het oosten. Op het punt van samenkomst ontstond het stedelijk centrum van Weert, met de indrukwekkende gotische Sint Martinuskerk (vanaf 1456), daar haaks op de inmiddels verdwenen gotische kerk van het klooster Maria-Wijgaard van de Witte Vrouwen of Augustinessen van Windesheim, een stadhuis (vanaf 1543), een marktplein (in een kenmerkende driehoeksvorm, een 'dries', net als de Oelemarkt) en een Korenmarkt. Onder de van Hornes was Weert een bloeiende stad. Alle straten en straatjes waren dicht bebouwd met een mix van woonhuizen en werkplaatsen. Door de dichte bebouwing vormden de hoofdwegen een sterk contrast met de weides en moestuinen erachter. Een paar eeuwen later was van dat beeld niet veel meer over. Eind achttiende, begin negentiende eeuw was Weert verarmd. In de binnenstad waren gaten in de gevelwand geslagen door gesloopte panden, met name in de Langstraat en Beekstraat. Weert kreeg bijna weer een agrarisch karakter, met boerderijen. Een tweetal staan er nog – inmiddels geheel opgenomen in de stedelijke gevelwand – aan het begin van de Langstraat (nummers 46 en 48).

fig. 13
de Langstraat in 1958, links de boerderijen.
[Erfgoedhuis Weert]

fig. 14
alle straten en straatjes waren dicht
bebouwd met een mix van woonhuizen
en werkplaatsen. Ze vormden een sterk
contrast met de weides en moestuinen
erachter. De Hegstraat in 1928, gezien vanaf
de Markt. [Erfgoedhuis Weert]

fig. 15
vanaf de achttiende eeuw ontwikkelde zich in Weert een geheel eigen woningtypologie: die van het dwarshuis met een in de voorgevel geïntegreerde koetspoort naar het achterterrein. Hier de Maasstraat omstreeks 1890. [Erfgoedhuis Weert]

fig. 16
steeg met poort tussen de Beekstraat en de Hegstraat, omstreeks 1950. [Erfgoedhuis Weert]

- private poort
- publieke poort
- achtererven
- stegen

fig. 17
analysekaart van het besloten systeem van de erven, poorten en stegen, aangegeven op de kaart van nu. Achter de dichtbebouwde wanden van de hoofdstraten lagen tot ongeveer 1900 de langgerekte achterterreinen die overwegend waren ingericht als moestuin of weideveld. Deze private achtererven waren enkel te bereiken door smalle stegen, vaak afgesloten door een poort.

Een besloten systeem van erven, stegen en poorten

Naast het publieke systeem – de hoofdwegen en de drie drukke pleinen – bestond de Weertse binnenstad tot 1900 uit een tweede, meer besloten systeem. Achter de dichtbebouwde wanden van de hoofdstraten lagen de langgerekte achterterreinen die overwegend waren ingericht als moestuin of weideveld. Deze private achtererven waren enkel te bereiken door smalle stegen. Met de verdichting van de bebouwing langs de hoofdstraten ontwikkelde zich in Weert (net als enkele andere Limburgse steden) vanaf de achttiende eeuw een geheel eigen woningtypologie: die van het dwarshuis met een in de voorgevel geïntegreerde koetspoort naar het achterterrein. Vaak waren het grondige verbouwingen van bestaande woningen, waarbij een bestaande steeg werd overbouwd. Tot vroeg in de twintigste eeuw werd dit type in Weert gebouwd. Hoewel veel koetspoorten zijn verbouwd tot entreepartij, zijn ze in het straatbeeld van de binnenstad zeer aanwezig. Vooral in de Maasstraat, de Langstraat en de Schoolstraat zijn fraaie voorbeelden te vinden. Een aantal oude stegen functioneert nog altijd: het parkeerterrein bij de Walburgpassage wordt ontsloten door een oude steeg die uitkomt op de Maasstraat. De Begijnensteeg vormt een oude verbinding tussen de Maasstraat en het Oud Kerkhof, net als De Oude Schut. Nieuwe interpretaties zijn er ook. Het stadsvernieuwingscomplex aan het Paradijsstraatje heeft een steeg naar het achtergelegen parkeerterrein.

Collectiviteit en nabuurschap

Weert was van oudsher verdeeld in verschillende gemeenschappen 'onder één put'. De waterput – en later de pomp – was een belangrijke ontmoetingsplek en een sociaal bindmiddel. Het begrip 'put' was vrijwel synoniem met buurt. Vrouwen spraken elkaar bij het dagelijkse waterhalen en mannen waren gezamenlijk verantwoordelijk voor het onderhoud. In het archief is een kostenoverzicht uit 1799 gevonden voor het plaatsen van een pomp op de put in de Schoolstraat 'met consent van de nabuuren die onder den put hoorende'. Buurman Hendricus Herrewegh maakte de kast om de pomp en leverde het hout, Joannes Keulen maakte het ijzeren werk, Peter Vogels leverde de steen waar de pomp op stond en Lambertus Koppers verzorgde de verf. De kosten werden gedeeld onder alle naburen. Voor het beheer werd er een put- of pompmeester gekozen. In Weert had deze een aanvullende taak: hij benoemde personen die belast werden met het vegen van de voor de stad zo belangrijke Bocholterbeek. Die kon gemakkelijk dichtgroeien en zo de enige watertoevoer naar de stad dichtzetten. Op speciale 'veegdagen' werd door bewoners de beekkanten ontdaan van begroeiing en werd de beek uitgediept.

het begrip 'put' was vrijwel
synoniem met buurt

fig. 18
Weert was van oudsher verdeeld in verschillende gemeenschappen 'onder één put'. De waterput – en later de pomp – was een belangrijke ontmoetingsplek en een sociaal bindmiddel. Hier de put op de Oelemarkt, omstreeks 1915. [Erfgoedhuis Weert]

Wilskracht: de betekenis van deze periode voor het nu

Wat kunnen de verhalen en ruimtelijke erfenissen uit de periode wilskracht (de geschiedenis van Weert tot 1900) betekenen voor de (klimaatadaptieve) opgaven van nu?

Allereerst de **ruimtelijke logica** van de Weertse binnenstad, een essentieel vertrekpunt. Het uitwaaiende net van aanvoerroutes, de plekken waar je de stad binnenkomt en de voelbare doorgaande, samenhangende lijn rondom de binnenstad zijn bepalend voor de beleving ervan. Klimaatadaptieve oplossingen passen we daarom in deze logica in. Historische pleinen en straten blijven overwegend stenig en gaan een rol spelen in het afvoeren van water naar de lager gelegen achtererven.

ruimtelijke logica

watersysteem

informeel systeem

Ten tweede is het middeleeuwse **watersysteem** van belang, dat weer een rol van betekenis kan gaan spelen. Het brengen van water naar het hoog gelegen Weert, en het vasthouden ervan, was voorheen geen sinecure en dat zal het nu ook niet zijn. Juist het hoogteverschil kan worden benut om water af te voeren of tijdelijk op te slaan.

Ten derde is het **systeem van poorten en stegen** karakteristiek voor Weert. Er ligt een kans om dichtgezette stegen of versteende achterterreinen toegankelijk en groen te maken zodat rustige, schaduwrijke routes door de stad ontstaan: een verzameling doorsteekjes of routes naast de drukke hoofdstraten.

Tot slot kent deze periode niet alleen ruimtelijke erfenissen. Het sociale concept van nabuurschap is een inspiratiebron. Als buurt kan je verantwoordelijk zijn voor klimaatadaptieve ingrepen, zoals lokale energieopwekking, het opvangen van regenwater in collectieve bassins of putten, het adopteren en onderhouden van 'buurtbomen' of collectieve groenplekken.

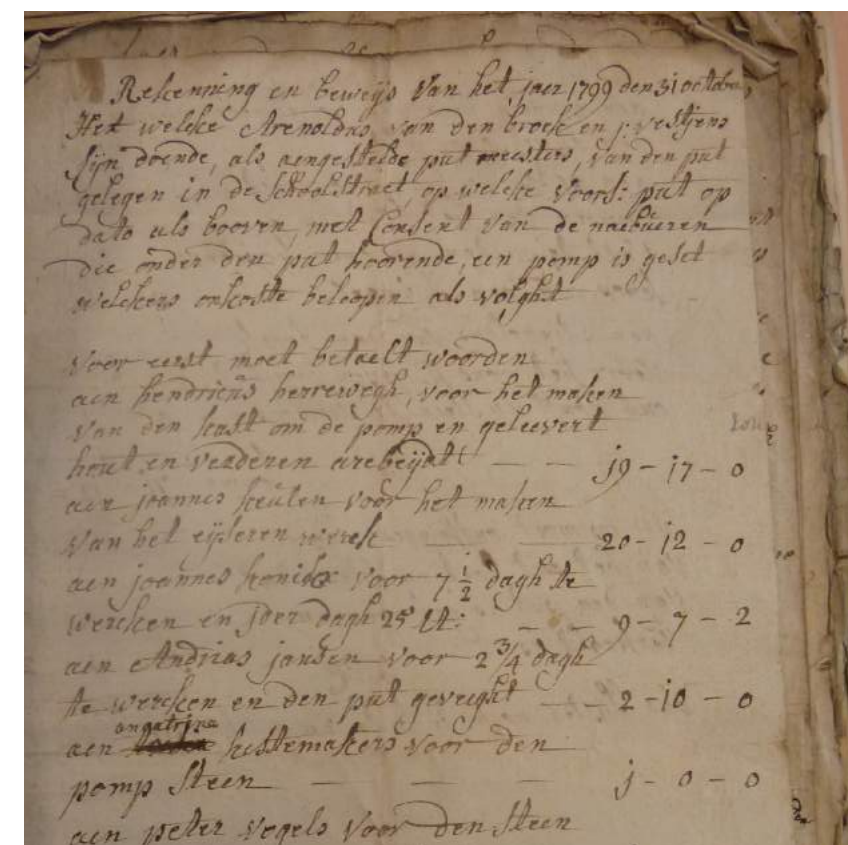

fig. 19
kostenoverzicht uit 1799, voor het plaatsen van een pomp op de put in de Schoolstraat 'met consent van de nabuuren die onder den put hoorende'. [Erfgoedhuis Weert]

3.2 WELZIJN; WEERT VAN 1900 TOT 1950

Deze periode in de ontwikkelingsgeschiedenis van de binnenstad van Weert, van 1900 tot aan de Tweede Wereldoorlog, gaat over welzijn. De singel wordt dan gedempt en de rijksweg verlegd van de smalle straten door de stad over deze nieuwe, brede autoroute. Er worden scholen, een postkantoor, stadsvilla's en hotels gebouwd, en elektriciteit en waterleiding aangelegd. Er lagen daarnaast al plannen om het verkrotte noordelijke deel van de binnenstad te saneren.

De singel als moderne stadsruimte

Aan het begin van de twintigste eeuw waren de Weerter singels 'de open en vervuilde sloot die wij ons nog uit onze jeugd herinneren en waarin met miskenning van iedere hygiëne enerzijds de stadsriolen uitmondten, anderzijds de was gedaan werd die daarna op de bleek er langs te drogen werd gelegd, ten aanschouwe van de wandelaars die onder de aangeplante kastanjabomen een 'welke' [een rondje] om liepen.' De staat van de voormalige wallen is altijd een graadmeter voor de stand van de stad geweest. Terwijl de wallen in het meer welvarende Roermond vanaf 1890 op grote schaal ontwikkelden tot luxe woonmilieu, gebeurde dat in Weert pas dertig jaar later. Tussen 1925 en 1935 veranderde het aanzien van de singels drastisch, een direct gevolg van de opening van de spoorlijn Eindhoven-Weert in 1913 en de komst van de gasfabriek, banken en de Kamer van Koophandel. De singel werd het uithangbord voor de groeiende welvaart van de stad, met een bouwhausse van kloeke, meest vrijstaande villa's en herenhuizen en moderne stedelijke functies: onderwijsinstituten, hotels, een postkantoor en een ziekenhuis. De hoge architectuurstandaard van de jaren dertig bepaalt op veel plaatsen nog het karakter. De doorgaande verkeersroute van Eindhoven naar Roermond - die in Weert nog door de nauwe straatjes van de binnenstad voerde - was in het Rijkswegenplan uit 1927 opgewaardeerd tot rijksweg. De gemeente Weert kreeg toestemming de rijksweg over de singels te leggen. Naar ontwerp van de gemeente-architect Math. Bauwens werd vervolgens het singelstuk van Beekpoort tot Maaspoort van bomen gerooid (108 kastanje- en lindebomen), gedempt en heringericht. Het ontwerp werd goed ontvangen. Stedenbouwkundige Froger schreef in 1948: 'De singels op de oude stadswal, welke nagenoeg een gesloten ring vormen, zijn alom bekend door de daaraan goede verzorging'. Eerder, in 1939, werd vermeld: 'Eenig zijn de nog pas voor eenige jaren aangelegde singels om de kern van de kom der stad. Door den aanleg hiervan is het karakteristieke van de wallen ongerept bewaard. Het bezit hiervan beteekent fraaiheid en hygiëne voor de stad. Het plan is dan ook, om met het doortrekken van het gedeelte Hoogpoort-Bassin, de singelgordel te sluiten.' Dat laatste gebeurde in de jaren vijftig. De karakteristieke inrichting uit de jaren dertig - soms met een enkele rijbaan, soms met een dubbele rijbaan met centraal een plantsoen - is nog altijd aanwezig. Behalve het water in de grachten van de Nijenborgh waren na de demping van de grachten geen zichtbare watergangen meer in Weert. Ook de stadspompen verdwenen uit het straatbeeld. Het in 1929 aangelegde elektrische pompstation en de waterleiding maakte ze overbodig.

de singel werd het uithangbord voor de groeiende welvaart van de stad

fig. 20
Hier de Wilhelmingsingel rond 1950. [Erfgoedhuis Weert]

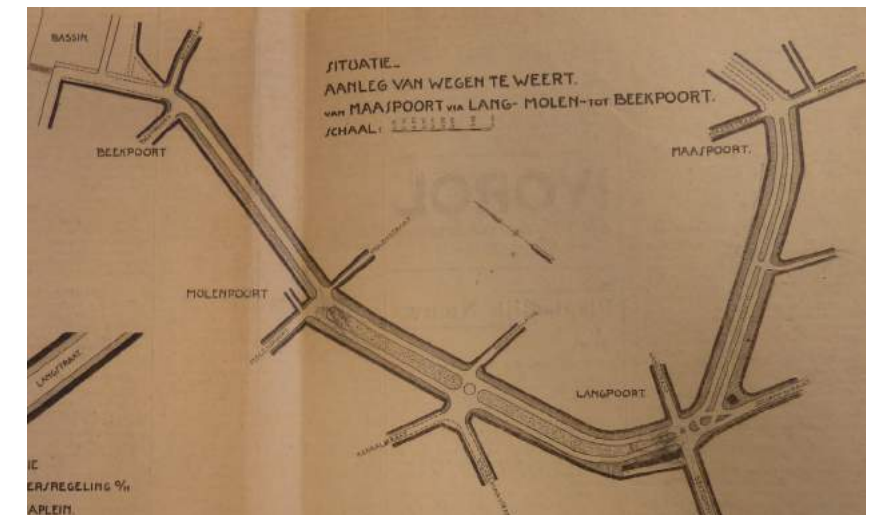

fig. 21
naar ontwerp van gemeente-architect Math. Bauwens werd rond 1935 het singelstuk van Beekpoort tot Maaspoort van bomen gerooid, gedempt en heringericht. [Erfgoedhuis Weert]

fig. 22
De zogenaamde Ferrariskaart uit 1770. [Oostenrijks Staatsarchief]

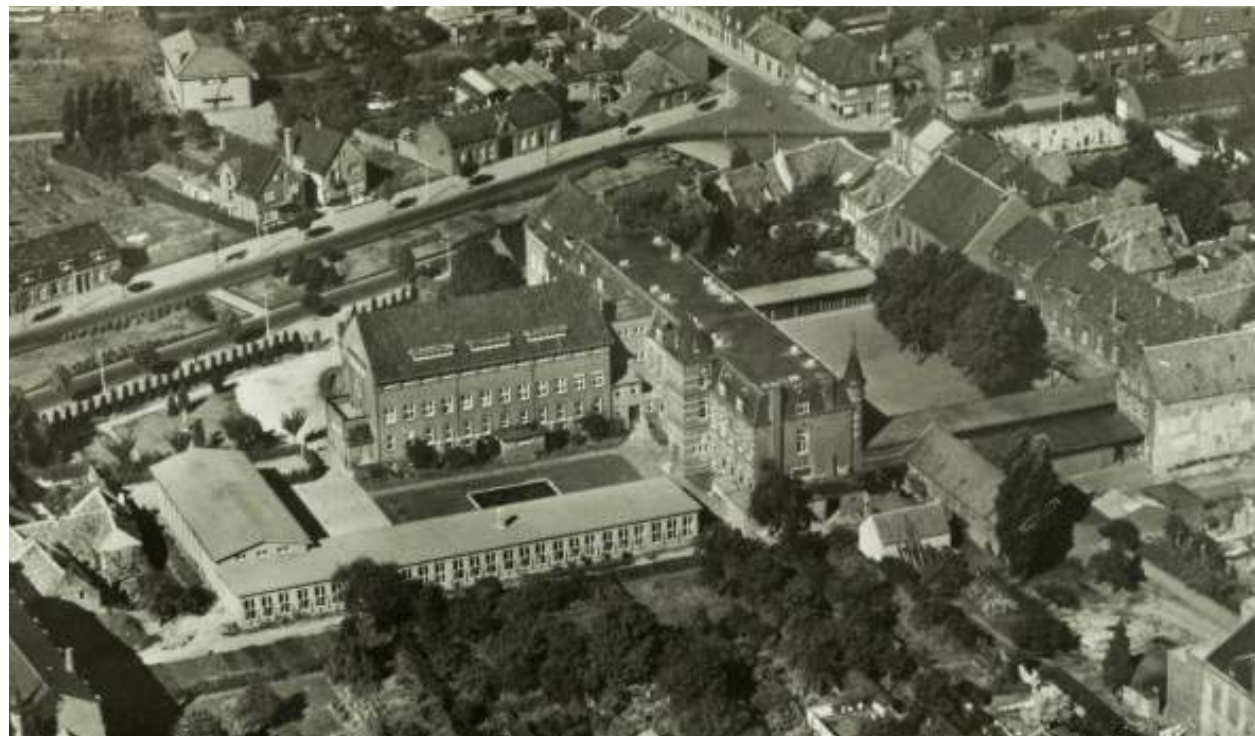

fig. 23
het gebouwcomplex van het Bisschoppelijk College aan de Molenstraat in 1947, nog voor de aanleg van de Nieuwe Markt. [Erfgoedhuis Weert]

fig. 24
analysekaart met daarop aangegeven de verschillende katholieke instellingen op de achtererven die grensden aan de singel geprojecteerd op de kaart van nu.

Schaalvergroting op het achtererf

Omvangrijke kloostercomplexen waren er al vroeg in Weert. Op de zogenaamde Ferrariskaart uit 1770 staan er drie ingetekend: een ten zuiden van de Beekstraat, de tweede achter de kerk ten noorden van de Maasstraat (met een indrukwekkende eigen gotische kerk haaks op de grote kerk) en de derde ten zuiden van de Molenstraat. Weert was een aantrekkelijke vestigingsplek voor de uit naburige streken verdreven katholieke zusters en kanunniken. In de eeuwen na de bloeitijd van de Van Hornes waren in de arme achttiende-eeuwse stad voldoende en goedkope vestigingsmogelijkheden op de ruime achtererven. Onder de Franse overheersing eind achttiende eeuw werden ze een voor een gesloten. Bijna een eeuw later was het vanwege dezelfde reden - de binnen de wallen overvloedige en goedkope ruimte - dat een deel van de agrarische achtererven transformeerde tot bijzonder stedelijke plekken. De katholieke kerk bouwde hier aan verzorgende werelden: scholen, pensionaten en ouderenwoningen in gebouwcomplexen met een totaal nieuwe maat, schaal en architectuur. Het ontwerpinstrumentarium bestond uit rijzige, langwerpige gebouwen, hoge daken en een strenge, sobere baksteenarchitectuur. De Broeders van de Onbevleete Ontvangenis kwamen rond 1855 naar Weert en openden een kostschool, het pensionaat St. Louis. In de jaren

fig. 25
leerlingen op de cour van het Bisschoppelijk College, omstreeks 1920. [Erfgoedhuis Weert]

1920 startte de bouw van het L-vormige schoolcomplex haaks op de Emmasingel. Het bouwwerk is gesloopt, maar het nieuwe bejaardencomplex heeft dezelfde vorm en footprint, rondom een gemeenschappelijke tuin. De zusters Ursulinen vestigden zich in 1876 aan de Langstraat. Het kloostercomplex is inmiddels verbouwd tot woningen, maar de imponerende gevelwand aan de Langstraat, de kapel en de kloostertuin zijn bepalende elementen gebleven. Een derde belangrijk complex was het Bisschoppelijk College uit 1870 aan de Molenstraat, na de Tweede Wereldoorlog uitgebreid met een Hogere Burgerschool aan de Nieuwe Markt. Het gebouwensemble werd in 1974 gesloopt voor de bouw van het Muntcomplex.

Een nieuw soort semiopenbare ruimte: spelen en bezinnen

De katholieke instellingen brachten een nieuw soort ruimte met zich mee, die afhankelijk van de functie van de instelling een sterke eigen identiteit kenden. Soms waren het duidelijke private ruimten, zoals de kloostertuin ten noorden van de Maasstraat, of het Ursulinenhof. Ze waren voornamelijk ingericht als moes- of kruidentuinen, maar waren ook plekken van rust en bezinning. De scholen en colleges hadden vaak een serie van buitenruimten om het gebouw. De leerlingen van het pensionaat St-Louis bijvoorbeeld waren opgesplitst in drie afdelingen, 'cours' genoemd, die ook elk een eigen buitenruimte, een 'cour' tot hun beschikking hadden. Deze cours waren stenig en ommuurd, vooral ingericht om te spelen. In 1924 opende de zesklassige Sint- Martinusschool aan de Hieronymuswal (nu Emmasingel), ontworpen door stadsarchitect Math. Bauwens. Erachter is ook nu nog het oude schoolplein herkenbaar, inclusief de inmiddels al bijna honderd jaar oude bomen. Het meest uitgebreid waren de ruimtes rondom het Bisschoppelijk College aan de Molenstraat. Naast een aantal schoolpleinen, voor de buitenwereld vrij onzichtbaar gelegen tussen de gebouwvleugels in, had het College een formeel ingericht voorterrein naar de singel toe, met naast het gebouw schooltuintjes. De koppeling van grote bouwwerken en een buitenruimte met een eigen identiteit is kenmerkend. In Weert waren deze ensembles van gebouw en ruimte vanaf de singels redelijk goed te beleven. Sommige hekken waren laag genoeg om overheen te kijken, bij hoge muren kwam het loof van de bomen er boven uit.

de katholieke kerk

bouwde hier aan

verzorgende werelden:

scholen, pensionaten

en ouderenwoningen in

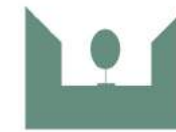
gebouwcomplexen met een

totaal nieuwe maat, schaal

en architectuur

fig. 26
de kloostertuin van de Zusters Birgittinessen aan de Maasstraat, omstreeks 1970. [Erfgoedhuis Weert]

andere maat en schaal

stedelijke ruimte

Welzijn: de betekenis van deze periode voor nu

Wat kunnen de verhalen en ruimtelijke erfenissen uit de periode welzijn (de geschiedenis van Weert van 1900 tot 1950) betekenen voor de (klimaatadaptieve) opgaven van nu?

De manier waarop we nu de singels beleven is grotendeels te danken aan deze periode. Vanaf de jaren 1930 waren de **singels van Weert het symbool** van een nieuwe tijd, in architectuur en moderne stedelijke functies, maar ook in de geroemde inrichting van de openbare ruimte. De singel kan die voortrekkersrol weer innemen en een rol gaan spelen in een nieuw innovatief watersysteem. De singel van Weert is op te vatten als een samenhangend lint met daarin verschillende sferen. Het reageren op deze sferen zou – geredeneerd vanuit de historische karakteristiek – uitgangspunt moeten zijn bij eventuele herinrichting.

Een tweede thema uit deze periode is de verdichting op de voormalige achtererven door de bouw van grote katholieke instellingen, die een totaal **andere maat en schaal** in de stad introduceerden. Het leverde een belangrijke karakteristiek van de Weerter binnenstad op: het onderscheid tussen de kleine maat van de bebouwing aan de historische straten en de fersere complexen op de voormalige moestuinen en akkers daarachter.

Een sterke samenhang met het tweede thema heeft het derde thema: de restanten van de achtererven die in deze periode transformeerden tot nieuwe **stedelijke ruimten**: schoolplein, school- of kloostertuin. Elk hadden ze een eigen identiteit (spel, voedselproductie of juist bezinning), die direct gekoppeld was aan de functie van de naastgelegen instelling. Sommigen zijn bewaard gebleven, maar anderen kunnen opnieuw betekenis krijgen als groene openbare ruimte in de stad.

3.3 WELVAART; WEERT VAN 1950 TOT 2000

De derde periode die we onderscheiden is die van 1950 tot ongeveer 2000. In deze periode staat welvaart centraal. De omgang met de binnenstad in deze jaren is bepalend voor hoe we Weert nu beleven. In de opeenvolgende visies op de stad werd ingezet op het maken van een 'city', een moderne, toegankelijke binnenstad. De Nieuwe Markt werd aangelegd. Het Muntcomplex en het stadhuis introduceerden in de jaren zeventig een geheel nieuwe maat en schaal in de historische binnenstad.

Een city: toegankelijk en comfortabel

In de jaren vijftig breidde Weert voor het eerst uit tot ver buiten de stadsingel. De oude stad werd nu een binnenstad, of 'city', in het typische jargon van de naoorlogse stedenbouwer. Hoe moest zo'n city eruitzien? De Delftse stedenbouwkundige en hoogleraar J.H. Froger stelde in 1952 een eerste visie op. Froger richtte zich op een betere bereikbaarheid, meer plaats voor parkeren en een sterke uitbreiding van zakenpanden en winkels. Hij zag het plan als een voortzetting van de moderniseringsslag die in de jaren dertig was ingezet: 'De gemeente Weert, die in de dertiger jaren, met de ruime aanleg van singels zichzelf en het doorgaande verkeer een onschatbare dienst heeft bewezen, kan thans met de voorgenomen verruiming van de bebouwde kom aan de stad een krachtig nieuw hart geven.' Op de plankaart is te zien dat Froger dat voor zich zag door de toevoeging van drie nieuwe pleinen en brede verkeersroutes daarnaartoe. Door gebrek aan financiën werd slechts één onderdeel daadwerkelijk uitgevoerd: de Nieuwe Markt, een modern stadsplein, bestemd voor winkels en kantoren. De Van Berlostraat werd verbreed en als toegangsweg bestemd. Het stadhuis kreeg in tekening een prominente plaats op het scharnierpunt van twee pleinen, maar in de uitvoering werd het geprojecteerde plein slechts een smalle steeg.

Froger's plannen voor het noordelijk deel van het centrum vonden geen doorgang. Dit gebied – ongeveer een vijfde van de binnenstad – lag braak. In 1936 had de gemeenteraad het besluit tot de sanering van het verkrotte noordelijk deel van de binnenstad genomen, als belangrijke impuls voor de leefbaarheid in de stad. Door de Tweede Wereldoorlog lag het voornemen stil, maar rond 1950 werd het gebied rondom de Hogesteenweg geheel gesloopt. In 1962 werd een nieuw plan opgesteld, met name voor dit gebied. Het plan was gebaseerd op het Structuurplan uit dat jaar, dat uitging van het ontstaan van een dubbelstad ten noorden van de Zuid-Willemsvaart, met zo'n 40.000 inwoners. Het noordelijke deel van de binnenstad zou plaats moeten bieden aan het in die periode opkomende 'grootwinkelbedrijf' en een groots bestuurlijk centrum. Van dit plan is uiteindelijk niets uitgevoerd, maar het vormde de opmaat voor wél uitgevoerde plannen uit de jaren zeventig.

Froger richtte zich op een betere bereikbaarheid, meer plaats voor parkeren en een sterke uitbreiding van zakenpanden en winkels

fig. 27
slechts één onderdeel van het plan Froger werd daadwerkelijk uitgevoerd: de Nieuwe Markt, een modern stadsplein, bestemd voor winkels en kantoren. Foto omstreeks 1968. [Erfgoedhuis Weert]

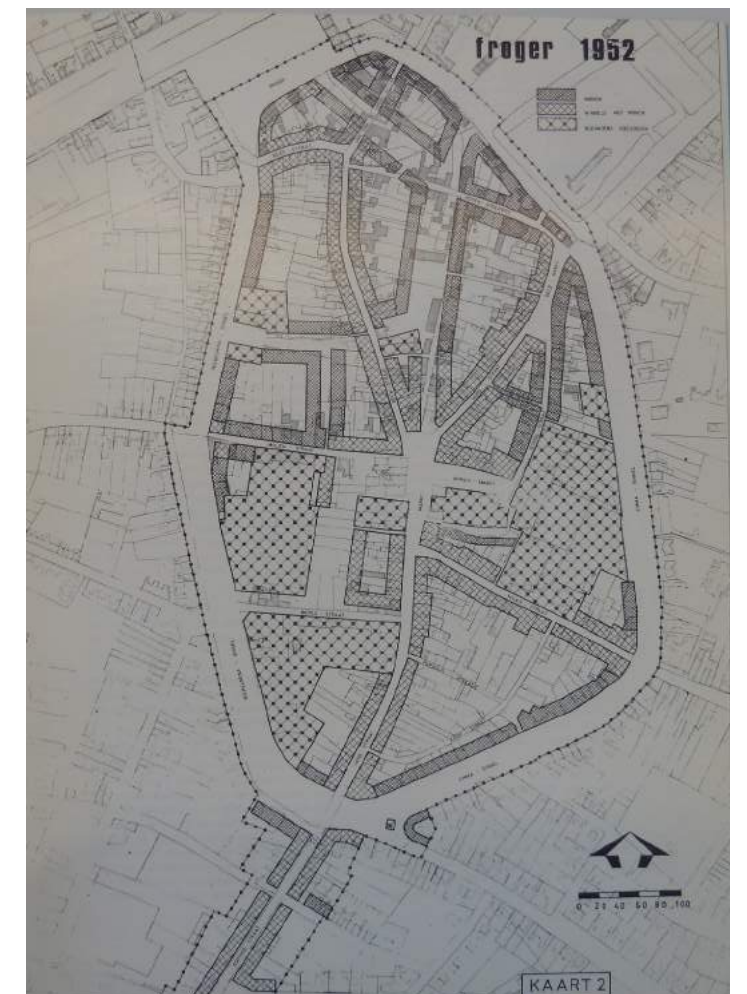

fig. 28
het plan Froger uit 1952 voorzag in drie nieuwe pleinen en brede verkeersroutes daarnaartoe. [Het Nieuwe Instituut]

fig. 29
luchtfoto uit 1979. Het Muntcomplex is gerealiseerd, aan het stadhuis wordt gewerkt. [Erfgoedhuis Weert]

De structuur doorbroken

De noordpunt van het centrum lag intussen al vanaf 1950 braak. Het trauma van de kaalslag was groot: terwijl binnensteden van buurplaatsen als Roermond drukbezocht werden, liepen in Weert de winkelstraten leeg. Begin jaren zeventig kwam er een doorbraak. Een voor een vertrokken de katholieke instellingen uit de stad. De gebieden die vrijkwamen gaven letterlijk een verruiming van mogelijkheden. De gemeente zag haar kans schoon en stelde het bestemmingsplan Stadskern '71 op. Drijvende kracht achter het plan was burgemeester Breekpot, bijgestaan door de grote plaatselijke bouwer Wilma. Wilma mocht een eigen kantoor bouwen, een stadsflat, het stadhuis met omliggende woningen en het 'Muntcomplex', een overdekt winkelcentrum met cultureel centrum. Inmiddels waren de jaren zeventig aangebroken: een tijd waarin ontwerpers en bestuurders uitgingen van de menselijke maat, van kleinschaligheid, een afkeer hadden van monumentaliteit en voor het eerst de voetganger eigenaar maakte van de binnenstad. Uitgangspunt voor de nieuwe ingrepen was het aansluiten bij de 'fijnmazige stedenbouwkundige structuur' van de Weertse binnenstad. De uitwerking van de gebouwen op architectonisch niveau sloot hier bij aan – het stadhuis is een fraai voorbeeld – maar de stedenbouwkundige inpassing was belabberd. Het plan Stadskern '71 was zo ingrijpend dat het voor een groot deel verklaart waarom bepaalde plekken in de binnenstad nog altijd onlogisch aanvoelen of een beperkte ruimtelijke kwaliteit hebben.

Architectengroep Sigmond uit Heerlen tekende voor het ontwerp van zowel De Munt als het stadhuis met omliggende woningen. Het stadhuis zelf lag netjes in de rooilijn van de Beekstraat, maar de woningen en parkeergarage erachter doorbraken de historische structuur van dit gebied. De Munt werd ontworpen als een aaneengesloten daklandschap achter en tussen de historische hoofdstraten.

inmiddels waren de jaren zeventig aangebroken: een tijd waarin ontwerpers en bestuurders uitgingen van de menselijke maat, van kleinschaligheid, een afkeer hadden van monumentaliteit en voor het eerst de voetganger eigenaar maakte van de binnenstad

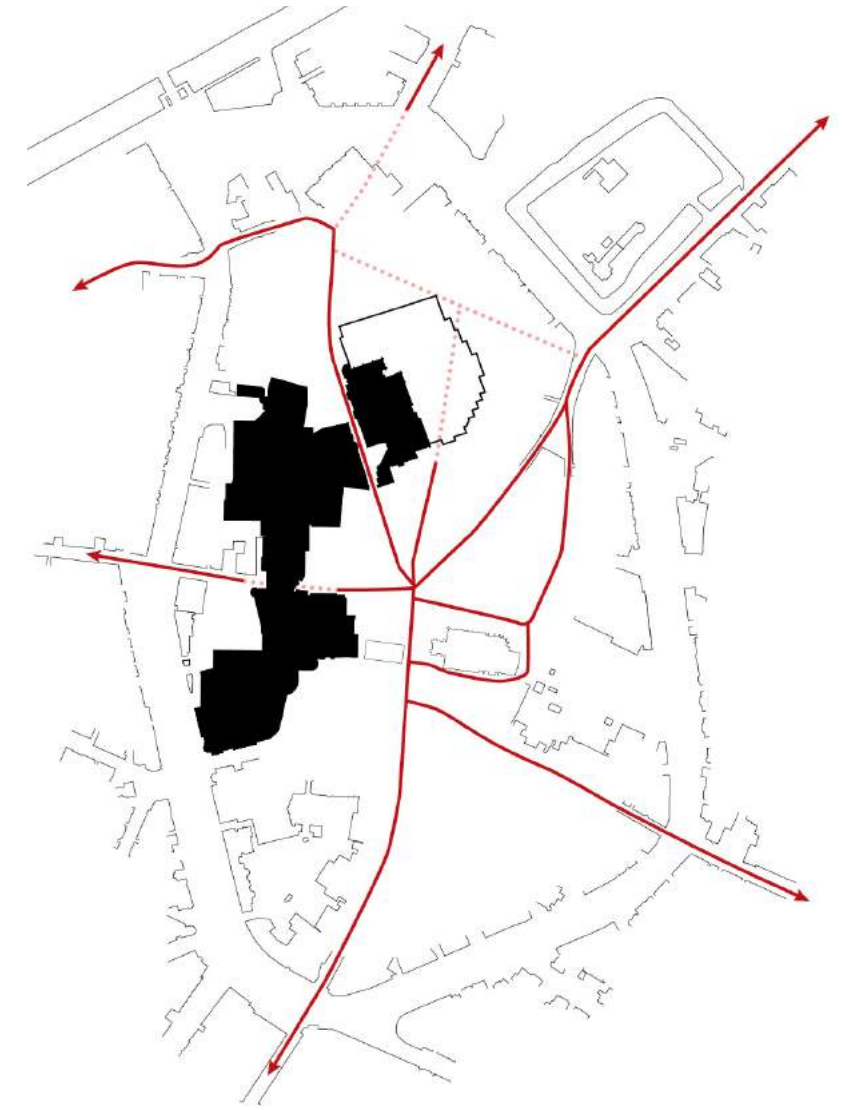

fig. 30
Het bestemmingsplan Stadskern '71 ging uit van de fijnmazige stedenbouwkundige structuur van de binnenstad, maar zowel de Hegstraat als een gedeelte Molenstraat en Hogesteeweg verdwenen onder de nieuwbouw. In bovenstaande analyse het huidige daklandschap van De Munt en het Gemeentehuis in beeld met in het rood gestippeld de verdwenen straten.

De schuine daken moesten aansluiting vinden bij de historische omgeving, aldus de ontwerpers, net als de beperkte bouwhoogte. Centraal in het complex werd het historische bouwwerk de Munt behouden, een vervreemdend relict in het geheel. Grotendeels voegt het complex zich achter de oude hoofdstraten, maar de Molenstraat werd dichtgebouwd. Misschien wel ingrijpender dan het bouwwerk zelf was de transformatie van de ruimte eromheen. Dichtbij de winkels parkeren was een must en als gevolg transformeerden vrijwel alle restanten van achtererven, voormalige schoolpleinen- en tuinen tot parkeerterrein. Op de kaart zijn er maar liefst zeven te zien.

fig. 31
eind van de jaren zestig werden tientallen sterk verkrotte panden in de Weertse binnenstad tot rijksmonument. Het zou de redding zijn van deze panden. Hier de Korenmarkt 12, omstreeks 1970. [Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed]

De waarde van de historische stad

Het lijkt tegenstrijdig, maar in deze periode van grootschalige bouw en uitbreiding kwam voorzichtig de aandacht voor de waarde van de historische stad op. In 1952 schreef stedenbouwkundige Froger dat er weliswaar radicale ingrepen nodig zouden zijn, maar dat '[de voorzichtigheid] groot respect vraagt voor de bestaande, historisch gegroeide toestand die door ingrijpende maatregelen wellicht onherstelbaar zou worden verstoord'. Ook in de plannen die daar in de jaren zestig en zeventig op volgden werd telkens gerefereerd naar het bijzondere kleinschalige weefsel van de stad of naar de waarde die het ensemble van Markt, kerk en stadhuis hadden. Zoals gezegd werd daar op stedenbouwkundig niveau echter nog weinig mee gedaan. Opmerkelijk is de aanwijzing aan het einde van de jaren zestig van tientallen sterk verkrotte panden in de Weertse binnenstad tot rijksmonument. Korenmarkt 12 bijvoorbeeld was onbewoonbaar, en ook Markt 2 (nu de Mac Donalds) was er slecht aan toe. Het was in feite een reddingsplan. Met subsidies konden deze bouwvallen worden opgeknapt.

**opmerkelijk is de
aanwijzing aan het einde
van de jaren zestig
van tientallen sterk
verkrotte panden in de
Weertse binnenstad tot
rijksmonument**

fig. 32
de Munt werd ontworpen als een aaneengesloten daklandschap achter en tussen de historische hoofdstraten. De schuine daken moesten aansluiting vinden bij de historische omgeving, aldus de ontwerpers, net als de beperkte bouwhoogte. Foto uit 1975. [Erfgoedhuis Weert]

toegankelijkheid

daklandschap

monumenten

Welvaart: de betekenis van deze periode voor nu

Wat kunnen de verhalen en ruimtelijke erfenissen uit de periode welvaart (de geschiedenis van Weert van 1950 tot ongeveer 2000) betekenen voor de (klimaatadaptieve) opgaven van nu?

Een voor iedereen **toegankelijke** binnenstad vormde in alle visies vanaf de jaren vijftig van de twintigste eeuw het uitgangspunt. De verandering in denken – in de jaren vijftig enkel de auto, in de jaren zeventig deels voor de voetganger, deels voor de auto – kan nu doorgezet worden, naar meer ruimte voor voetgangers en fietsers.

Het uitgestrekte **daklandschap** van Weert – grotendeels een erfenis uit de jaren zeventig – is een uitgelezen kans voor het introduceren van een nieuwe laag in het stedelijk weefsel met meervoudige betekenissen.

In deze periode uit de ontwikkelingsgeschiedenis van Weert komen voor het eerst stemmen op om de (historische, maar ook economische, onderscheidende) waarde van de historische stad te beschermen. **Monumenten**, oude panden en historische structuren zijn ook nu van grote (historische, sociale en economische) betekenis. Vooral voor Weert, waar vanaf de jaren dertig tot aan het nu grote delen van het historische hart zijn weggeslagen zou een integere omgang met de geschiedenis de basis moeten zijn voor alle ruimtelijke ingrepen.

4. VISIE: WEERBAAR WEERT

De visie Weerbaar Weert geeft een toekomstperspectief op de binnenstad van Weert, gebaseerd op de onderscheidende kwaliteiten uit het verleden. Het belangrijkste uitgangspunt voor deze visie is het in de toekomst behouden en versterken van het prettige leefklimaat van de Weerter binnenstad, bij nog hogere temperaturen en stevigere regenval. Hoe zorgen we ervoor dat het in de binnenstad over zo'n 25 jaar nog altijd prettig wonen, winkelen en wandelen is?

In deze visie ligt de focus op de kansen die de geschiedenis van een plek kan bieden bij het nadenken over oplossingen voor de klimaatverandering. Maar zoals gezegd kijken we breder dan enkel de klimaatopgave. We zijn er van overtuigd dat klimaatadaptieve ingrepen het meeste impact hebben – en op meer bijval kunnen rekenen – wanneer ze gekoppeld worden aan oplossingen voor de andere grote opgaven van nu. Denk bijvoorbeeld aan de noodzaak om op duurzamere wijze in onze energie te gaan voorzien, de urgentie om extra woningen te bouwen, het feit dat de bevolking ouder wordt en steden geschikt moeten worden gemaakt om langer thuis te blijven wonen of het verbeteren van mobiliteit en bereikbaarheid. Daarom worden in onderstaande visie naast klimaatadaptieve voorstellen ook ingrepen voorgesteld voor bijvoorbeeld het toevoegen van verblijfskwaliteit of het versterken van de woonfunctie. Zo ontstaat een integrale aanpak van ingrepen en transformaties met meervoudige betekenissen en waarden voor iedereen die de stad gebruikt.

In de visie trekken we lessen uit de drie ontwikkelingsperiodes wilskracht, welzijn en welvaart (zie het voorgaande hoofdstuk 3). We vertalen de historische thema's naar de toekomst door middel van concrete ingrepen en veranderingen in het stedelijk systeem, die hierdoor als vanzelfsprekend ingebed zijn in de onderscheidende kwaliteiten van de Weerter binnenstad. Hierna volgen de concrete ingrepen die worden voorgesteld op het niveau van de binnenstad en maken we door middel van twee illustratieve voorbeelduitwerkingen duidelijk hoe deze uitgewerkt zouden kunnen worden op straat-, blok-, en woningniveau.

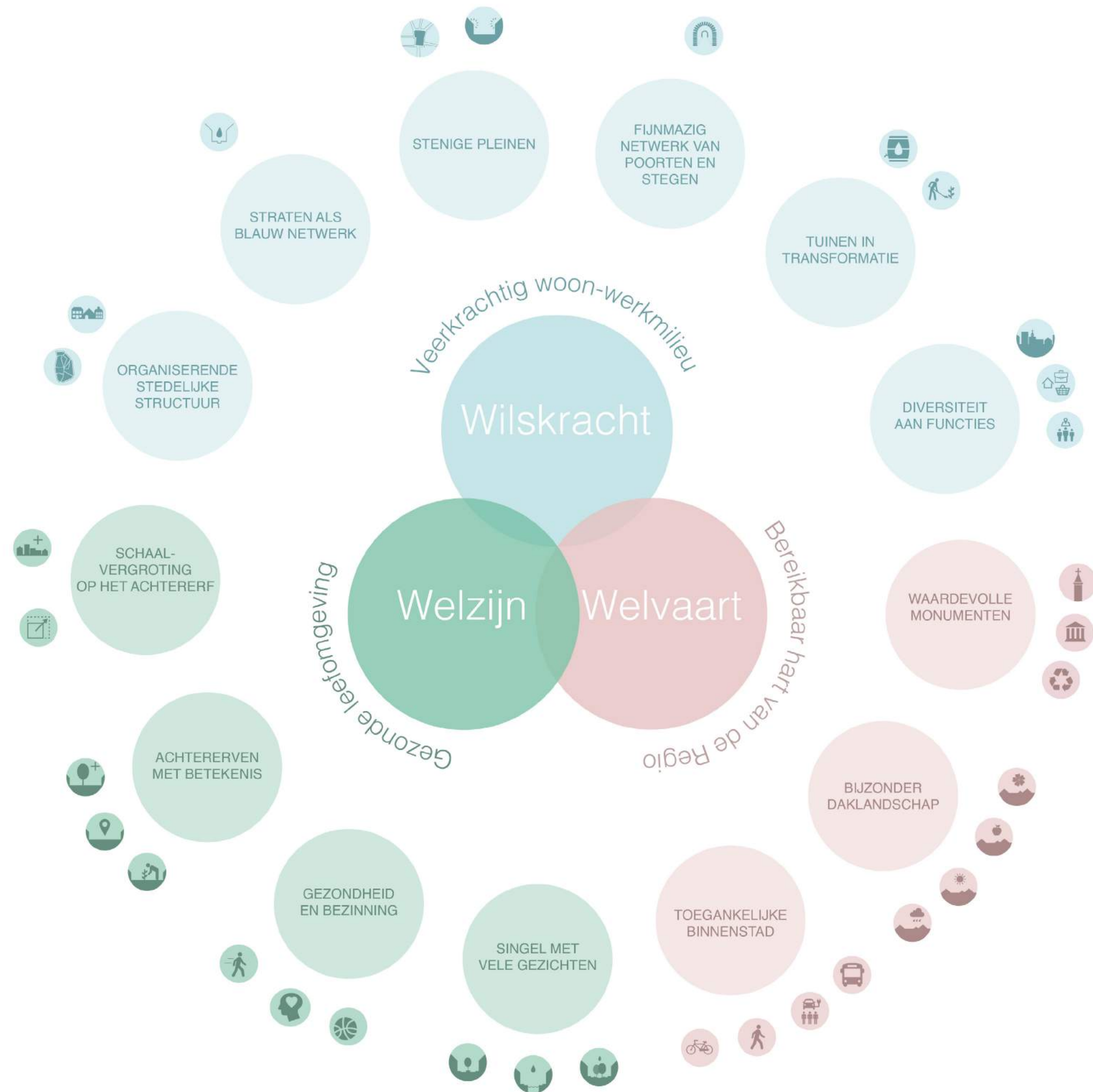

fig. 33 de visie 'Weerbaar Weert; in een diagram samengevat.

4.1 WILSKRACHT; VEERKRACHTIGE WOONMILIEUS

Weert tot 1900 is de periode waarin de adellijke dynastie van de Van Hornes de stad liet groeien tot de kenmerkende ovale vorm, waarin het stratenpatroon vorm kreeg en waarin met veel moeite over bijna twaalf kilometer een watergang gegraven werd. Hierna vertalen we de historische thema's uit deze periode naar concrete voorstellen.

Organiserende stedelijke structuur

Het overzichtelijke stramien van dertien straten dat al in 1565 op kaart stond, organiseert – op de grotendeels verdwenen Hogesteenweg en de Molenstraat na – nog altijd de Weertse binnenstad. Toekomstige ingrepen respecteren de historische rooilijnen en de bescheiden schaal van de gebouwen erlangs, zodat ze als vanzelfsprekend in de stad een plek vinden. Als historische structuren in het verleden zijn aangetast worden ze zoveel mogelijk fysiek hersteld of krijgen ze op een andere manier betekenis in een nieuw ontwerp.

Straten als blauw netwerk; een nieuw en integraal watersysteem

Een integraal watersysteem is in onze visie essentieel om wateroverlast nu en in de toekomst te voorkomen en tegelijk te zorgen voor voldoende water in perioden van droogte. Het brengen van water naar het hoog gelegen Weert, en het vasthouden ervan, was voorheen geen sinecure en dat zal het nu nog steeds niet zijn. Door gebruik te maken van de slimme oplossingen van voorheen kan desondanks een watersysteem ontstaan wat de geschetste problematiek het hoofd kan bieden. De basis ligt in het benutten van hoogteverschil in de binnenstad om regenwater af te voeren. Neerslag die op de daken en straten valt wordt op een zichtbare manier verzameld in nieuwe smalle goten in de binnenstedelijke hoofdstraten. Deze vormen de 'waterlijnen' van de Weertse binnenstad. Vanuit de waterlijnen wordt het overtollige water vervolgens opgevangen in de lager gelegen en sterk vergroende binnentuinen waar het bijvoorbeeld bomen voorziet van voeding of tijdelijk wordt opgeslagen. Als bij extreme regenval deze opvang vol zit, wordt het water richting de singel geleid waar een nieuw systeem van groene wadi's het water uiteindelijk opvangt.

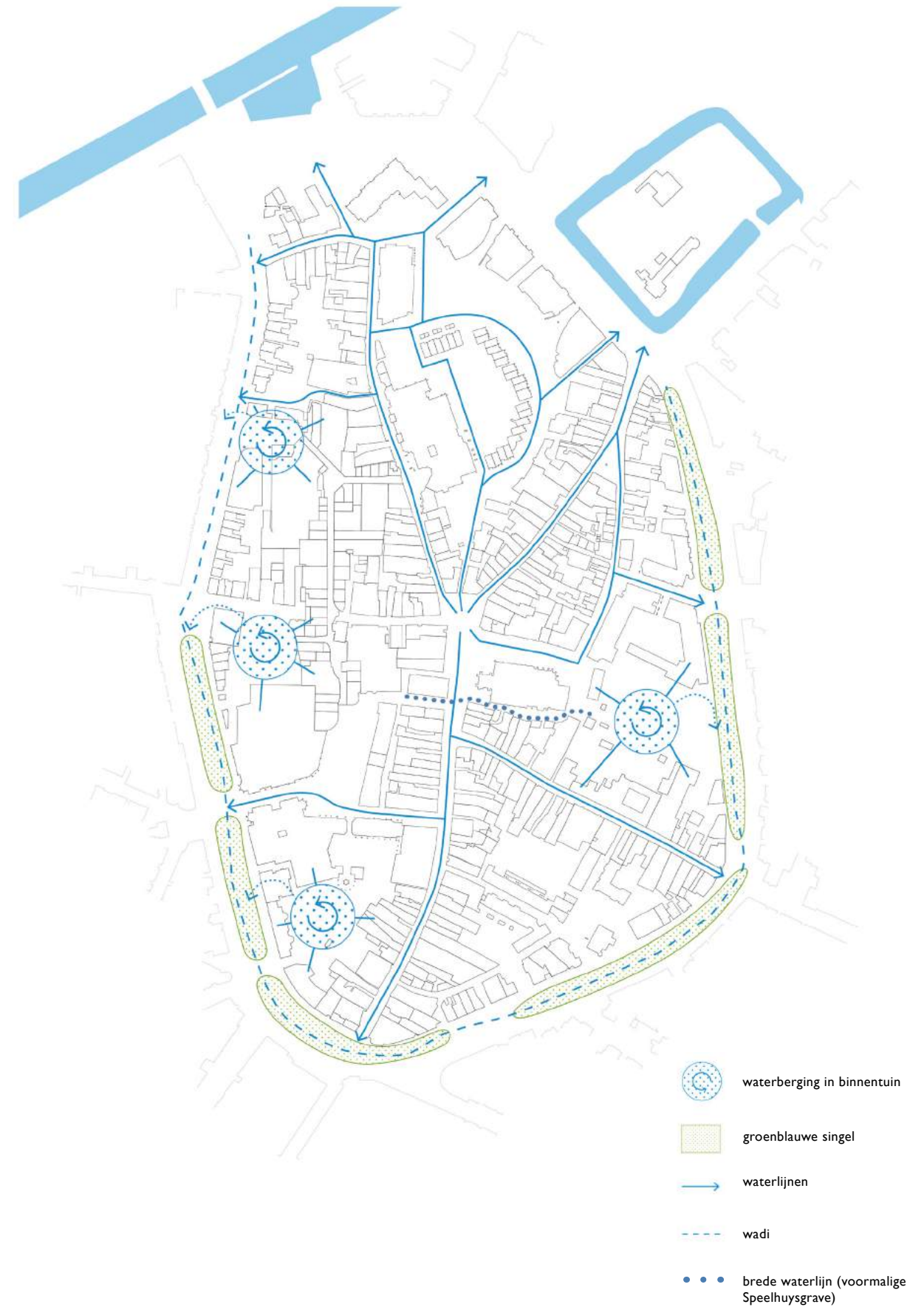
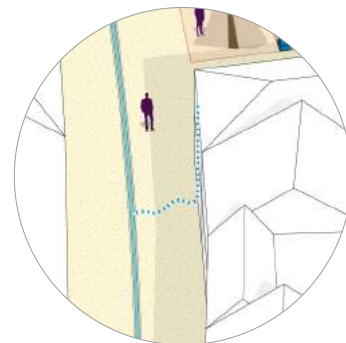

fig 34.
het nieuwe watersysteem

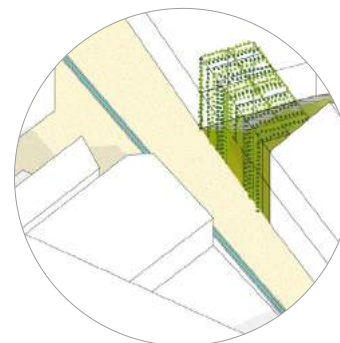

fig. 35
de heldere structuur van straten en pleinen en een fijnmazig netwerk van poorten & stegen.
1. Markt
2. Korenmarkt
3. Oelemarkt
4. Nieuwe Markt

Stenige pleinen

De vier pleinen in de Weerter binnenstad (Markt, Korenmarkt, Oelemarkt en Nieuwe Markt) hebben van oudsher een eigen identiteit. Een belangrijke eigenschap is hun 'stenige' karakter. Op de pleinen voegen we daarom geen extra bomen of beplanting toe, maar worden alternatieve klimaatadaptieve maatregelen genomen om in warme zomers hittestress te verminderen, bijvoorbeeld door middel van luifels of overkappingen. Aan deze pleinen worden tegelijk historische panden in oude luister hersteld en worden ingrepen gedaan om de pleinen levendig te maken of te houden.

Fijnmazig netwerk van poorten en stegen

Het systeem van poorten en stegen is karakteristiek voor de binnenstad van Weert. De poorten en stegen ontsluiten een fijnmazig netwerk van (semi-) private plekken binnen de hoofdstructuur van de straten van de binnenstad. We maken meer poorten en stegen toegankelijk – of ontwerpen eigentijdse versies daarvan – zodat rustige, schaduwrijke routes door de stad ontstaan: een verzameling doorsteekjes en routes naast de drukke hoofdstraten.

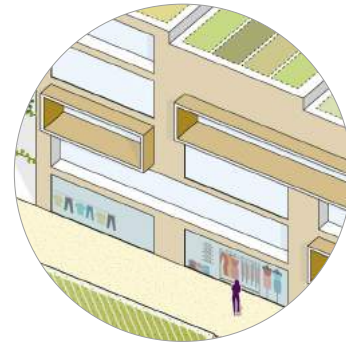
Tuinen in transformatie

In de binnenstad van Weert zijn veel onbebouwde terreinen niet toegankelijk: de achtertuinen. Dit zijn uitgelezen plekken om als inwoner zelf wat aan klimaatadaptatie te doen. Iedereen draagt zijn steentje bij door achtertuinen zo groen mogelijk te maken en niet noodzakelijke verharding te verwijderen. De tuinen zijn daarnaast essentieel in het watersysteem. Bijvoorbeeld door in tijden van droogte water uit de eigen regenton te halen of bij extreme neerslag juist water tijdelijk vast te houden.

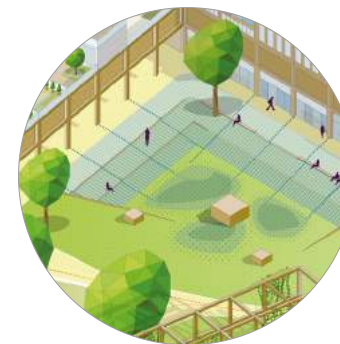
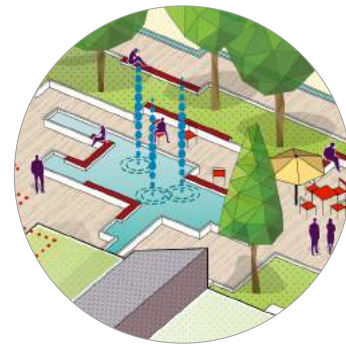
Diversiteit aan functies binnen nieuwe woon-werkmilieus

Een kleinschalige binnenstad, waarin wonen en (thuis)werken dicht bij elkaar plaats vindt, is Weert eigen. Op plekken in de binnenstad waar ruimte is voor nieuwe ontwikkelingen worden eigentijdse nieuwe woon-werkmilieus ontwikkeld, maar binnen het historische stedenbouwkundige raamwerk van straten. Hier introduceren we een mix van diverse woontypologieën in combinatie met bijvoorbeeld atelierruimtes en winkels. De mix van functies heeft als doel ontmoeting en contact tussen verschillende stedelingen te stimuleren of te versterken zodat een bijdrage wordt geleverd aan een hechte Weerter gemeenschap.

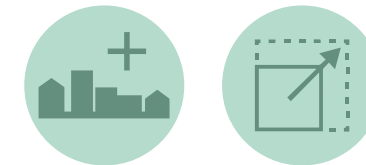
Nabuurschap

Het historische concept van nabuurschap is een inspiratiebron. Groepen bewoners of buurten zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor klimaatadaptieve ingrepen zoals het afkoppelen en opvangen van hemelwater in collectieve bassins of putten, het adopteren en onderhouden van 'buurtbomen' of collectieve groenplekken en bijvoorbeeld duurzame energieopwekking. Iedereen draagt zijn steentje bij: voor- en achtertuinen zijn zo groen mogelijk en in tijden van droogte wordt water uit de eigen regenton of het buurtbassin gehaald.

4.2 WELZIJN; EEN GEZONDE LEEFOMGEVING

In deze periode in de ontwikkelingsgeschiedenis van de binnenstad van Weert, van 1900 tot aan de Tweede Wereldoorlog, werd de singel gedempt en de rijksweg verlegd van de smalle straten door de stad over deze nieuwe, brede autoroute. De moderne tijd deed haar intrede: er werden scholen, een postkantoor, stadsvilla's en hotels gebouwd, en elektriciteit en waterleiding aangelegd. De voormalige achtererven transformeerden tot katholieke werelden met een eigen architectuur, maat en schaal. Hierna vertalen we de historische thema's uit deze periode naar concrete voorstellen.

Schaalvergroting op het achtererf

Een belangrijke karakteristiek van de Weerter binnenstad is het onderscheid tussen de kleine maat van de bebouwing aan de historische straten en de forsere complexen op enkele voormalige moestuinen en akkers daarachter. Het zijn van oorsprong katholieke instellingen die zich hier begin 19e eeuw vestigden, de meeste zijn inmiddels vervangen door nieuwbouw. We houden vast aan deze 'schaalvergroting op het achtererf'. Daarmee bedoelen we niet dat we hier zomaar de hoogte in kunnen, maar eerder dat achter de kleinschaligheid van het historische stratenpatroon plaats is voor alternatieve functies, nieuwe bouwtypologieën en een eigen architectuur. Dit gaat hand in hand met het herstellen en weer leesbaar maken van de historische structuur van de binnenstad.

Openbare ruimte met betekenis

Een aantal van de open ruimtes in de binnenstad is ingericht als parkeerterrein. Het zijn restanten van de oude achtertuinen, of van de schoolpleinen en internaatstuinen. We vergroenen deze achterterreinen zoveel mogelijk en transformeren een aantal tot verblijfsplek. Het vergroenen is mogelijk doordat we gebruik maken van het hoogteverschil in de binnenstad. Water wordt via het nieuwe watersysteem (zie wilskracht - straten als blauw netwerk) eerst in buurtbassins op de achtererven opgevangen voordat het de wadi's van de singel inloopt. Het feit dat elke plek van oorsprong een eigen karakter had, gekoppeld aan de functie van het naastgelegen bouwwerk (schoolplein, kloostertuin) wordt uitgangspunt bij de herinrichting. Bijvoorbeeld door ze verschillende functies te geven, denk aan een theatertuin, boerderijtuin, ontmoetingsplek, speelplaats of plek van bezinning.

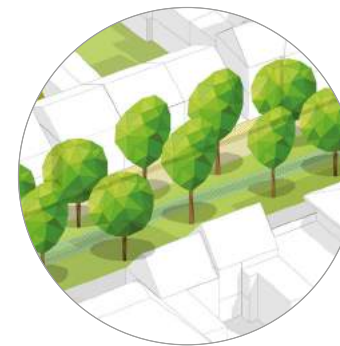
Spelen en bezinnen

We sluiten aan bij het karakter van de 'verzorgende werelden' uit deze periode en maken plekken geschikt om te bewegen, te spelen en te bezinnen.

Een singel met vele gezichten

Vanaf de jaren 1930 waren de Weerter singels het symbool van een nieuwe tijd, in architectuur en moderne stedelijke functies, maar ook in de geroemde inrichting van de openbare ruimte. De singel neemt die voortrekkersrol weer in, met een ijzersterke openbare ruimte, fraaie historische panden en moderne, klimaatadaptieve oplossingen. De singel van Weert vatten we – geredeneerd vanuit de geschiedenis – op als een samenhangend lint met daarin verschillende sferen en uitstralingen. De singel heeft dus niet één zelfde uitstraling, maar krijgt een nieuwe inrichting die reageert op het wisselende straatprofiel en op de bestaande bebouwing. Hierin is ook de verbinding met het aan de singel gelegen kasteelpark en de Nijenborgh van groot belang.

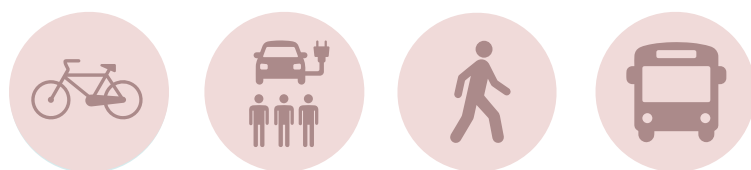

Door de verbinding van de singel met de groene achtererven, private tuinen en de waterlijnen in de hoofdstraten is de singel een onlosmakelijk onderdeel van de klimaatadaptieve water- en groenstructuur. Een doorgaande maar diverse structuur van wadi's, bomen en paden voor voetgangers en fietsers maakt dat de singel als aantrekkelijke samenhangende ruimtelijke structuur te beleven is. Het autoverkeer kan gebruik blijven maken van de singel maar is meer 'te gast'.

fig. 36
de verschillende karakters van de singel.

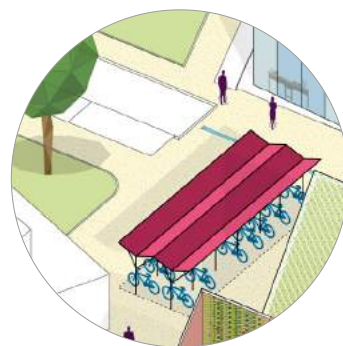
4.3 WELVAART; EEN MOBIEL HART VAN DE REGIO

De opeenvolgende visies en ingrepen uit de periode van 1950 tot ongeveer 2000 zijn bepalend voor hoe we Weert nu beleven. Mobiliteit werd een belangrijk thema, net als het omvormen van de binnenstad tot moderne 'city'. Het Muntcomplex en het stadhuiscomplex introduceren in de jaren zeventig een geheel nieuwe maat en schaal in de historische binnenstad. Hierna vertalen we de historische thema's uit deze periode naar concrete voorstellen.

Een toegankelijke binnenstad

Een voor iedereen toegankelijke binnenstad vormde in alle visies vanaf de jaren vijftig van de twintigste eeuw het uitgangspunt, en dat is het nu weer, maar in een andere vorm. In de binnenstad van Weert rijden zo min mogelijk auto's, zonder de bereikbaarheid van het winkelhart teniet te doen. Fietsers en voetgangers krijgen ruim baan; bijvoorbeeld door het realiseren van nieuwe doorsteekjes en stegen in het stedelijk weefsel en de revitalisering van het netwerk van poorten. Routes worden aantrekkelijk gemaakt door schaduw, groen en verblijfsmogelijkheden. Om een duurzame mobiliteit te stimuleren wordt ook ingezet op elektrisch vervoer, ov, en uitgebreide mogelijkheden voor opladen.

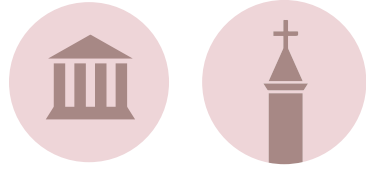
Bijzonder daklandschap

Het uitgestrekte daklandschap van Weert – grotendeels een erfenis uit de jaren zeventig – is een uitgelezen kans voor het introduceren van een nieuwe laag in het stedelijk weefsel met meervoudige betekenissen. Platte daken vangen water op, worden vergroend, wekken energie op en bieden kansen voor de inpassing van nieuwe gebruiksfuncties zoals kassen voor voedselproductie of mogelijkheden voor ontspanning. Het daklandschap wordt daarmee onderdeel van een klimaatadaptatieve strategie en vormt daarnaast een interessante toevoeging op het netwerk van openbare ruimtes in de binnenstad.

- autoverkeer
- fietsstraat met auto te gast
- - - fietsers, voetgangers en ander langzaam verkeer
- stegen

fig. 37
de singel met ruimte voor fietser, voetgangers en ander langzaam verkeer. De auto is te gast.

Waardevolle monumenten

In deze periode uit de ontwikkelingsgeschiedenis van Weert komen voor het eerst stemmen op om de (historische, maar ook economische, onderscheidende) waarde van de historische stad te beschermen. Monumenten, oude panden en historische structuren zijn ook nu van grote betekenis. Vooral voor Weert, waar vanaf de jaren dertig tot aan het nu grote delen van het historische hart zijn weggeslagen is een integere omgang met de geschiedenis de basis voor alle ruimtelijke ingrepen. Historische binnensteden zijn prettige woon-, winkel en werkgebieden en vertegenwoordigen een belangrijke economische waarde.

5. UITWERKINGEN

In de visie stellen we een integraal en veelzijdig perspectief voor op een gezond en leefbaar Weert, gebaseerd op belangrijke historische thema's. Om te illustreren hoe de visie in de praktijk gebruikt kan worden laten we in dit hoofdstuk twee voorbeelduitwerkingen zien. Het doel van deze voorbeelduitwerkingen is niet zozeer een blauwdruk plan voor de toekomst te schetsen, maar een prikkelend beeld te geven van hoe de benoemde ingrepen voor de binnenstad kunnen worden uitgewerkt.

In de voorbeelduitwerkingen zijn zowel kleinschalige en eenvoudige ingrepen, als meerradicale en grootschalige veranderingen te zien. Het zijn ontwerpexperimenten die een basis geven om tot vernieuwende en beeldende ideeën te komen. Los van of deze ideeën ook daadwerkelijk gerealiseerd (kunnen) worden, denken we dat het ontwikkelen van dergelijke voorstelbare denkrichtingen al waardevol op zich is. De ontwerpvoorstellen vormen zo discussiestukken, bedoeld om interactie tussen stakeholders en expertises te voeden en op gang te brengen. Met dit ontwerpende onderzoek bieden we houvast en inspiratie om op basis van cultuurhistorisch en ruimtelijk onderzoek en een stevig onderbouwde visie, naar een voorstelbare en door partijen gedragen toekomstbeeld toe te werken.

In dit hoofdstuk gaan we in op twee voorbeelduitwerkingen; ten eerste het gebied rond het Stadhuisplein - Hegstraat - Oeemarkt, ten tweede het gebied rond het Collegeplein en de nabijgelegen Singel. Deze gebieden zijn geselecteerd vanwege de ruimtelijke uitdagingen die er liggen en de wijze waarop deze plekken representatief zijn voor de te verwachten klimaatproblematiek. Daarnaast hebben deze gebieden en hun karakteristieke duidelijke wortels in de geschetste tijdslagen uit het cultuurhistorisch onderzoek.

fig. 38
fragment van een van de uitwerkingen

5.1 UITWERKING STADHUISPLEIN – HEGSTRAAT – OELEMARKT – KASTEELPARK

Herstellen van de stedenbouwkundige structuur en gebruik maken van wat er al is

De Hegstraat is onderdeel van de organiserende stedelijke structuur van hoofdstraten in de binnenstad. Door de komst van het (vorige) stadhuis met het parkeerdek en de gestapelde woningen daar omheen is deze structuur nauwelijks herkenbaar en is een situatie ontstaan met onaantrekkelijke achterkanten. We stellen voor de Hegstraat als organiserende structuur terug te brengen en via de oorspronkelijke loop door te trekken tot de Hoogpoort. Hierdoor krijgt het voormalige stadhuis een duidelijk 'adres' aan de Hegstraat. Het stadhuis zelf wordt doorontwikkeld tot een plek waar wonen en werken met elkaar worden verbonden. De tijdelijke functies, zoals het restaurant en de winkeltjes, die nu in het gebouw zitten blijven behouden en worden uitgebreid. De begane grond wordt hiermee een actieve plint van het gebouw. De interne route door het gebouw wordt een belangrijke verbinding tussen de Beekstraat en herstelde Hegstraat. Op de bovenste verdiepingen van het gebouw worden woningen ingepast en wordt het bestaande initiatief van stadslandbouw verder uitgebreid. Het gebouw wordt hiermee zelfvoorzienender en een aansprekend voorbeeld van een geslaagde herbestemming van een bestaande gebouw.

Nieuwe woon- werkmilieus

Tegenover het voormalige stadhuis, aan de oostzijde van de herstelde Hegstraat, wordt het kale en stenige parkeerdek met de omliggende gestapelde woningen getransformeerd tot een nieuw en hedendaags woonmilieu. Ingesloten tussen het herstelde en bestaande deel van de Hegstraat ontstaan hier twee stedelijke woonblokken met daaronder een parkeervoorziening. In de blokken komen diverse woningtypologieën en een mix aan doelgroepen voor. De plinten worden met winkel- of werkfuncties ingevuld. Beide blokken worden gescheiden door een steeg die de Beekstraat met de singel verbindt. Daarnaast zijn beide blokken op meerdere plekken toegankelijk via groene poorten. De nieuwe blokken krijgen duidelijke voorkanten naar de Hegstraat toe. Aan de binnenzijde van de blokken ontstaan groene erven waar ruimte is voor lokale voedselproductie, voor verblijven, speelvoorzieningen en een beweegtuint. De blokken krijgen een divers en aantrekkelijk daklandschap dat wordt ingezet als verblijfsplek, groendak, waterbuffering en voor energieopwekking. Ook is er ruimte voor een collectieve kas waar voedsel wordt geproduceerd.

Een vergelijkbare ingreep wordt gedaan aan de noordzijde van het voormalige stadhuis. Ook hier is ruimte voor de ontwikkeling van een nieuw en hedendaags stedelijk blok met woon- en werkfuncties. De context dwingt hier echter tot een kleinschaliger ingreep. De vorm van het gebouw reageert hier door middel van langskappen en een beperkt aantal bouwlagen op de bestaande bebouwing langs de Beekstraat. Een groene binnentuin zorgt voor een beschutte en rustige plek te midden van actieve binnenstedelijke routes.

fig. 39
uitwerking van Stadhuisplein – Hegstraat –
Oelemarkt – Kasteelpark

Een actieve openbare ruimte

Bestaande bebouwing en gevels rond de Hegstraat worden meer naar de straat toe gericht. Bijvoorbeeld door winkels een duidelijke voorkant te geven en de openbare ruimte hier op aan te passen. Zo worden tussen de bestaande en nieuwe bebouwing op overhoeken kleine ontmoetingsruimtes ingepast. Dit kunnen bijvoorbeeld pleintjes en terrassen zijn bij winkels of horeca. Deze plekken hebben daarnaast ook de functie als 'hub' voor mobiliteit en vervoer, bijvoorbeeld als collectieve fietsenstalling met oplaadpunten.

Daarnaast is er ruimte voor een stevige groen-injectie. Bestaande groenstructuren worden hersteld door de aanplant van bomen die weer worden gevoed door het eerder genoemde watersysteem via de 'waterlijnen' in de straten. Deze waterlijnen verbinden de diverse (groene) plekken met elkaar. Nabij het voormalige stadhuis, op een kruising van diverse waterlijnen ontstaat een bijzondere plek; een plein dat fungeert als groen eiland met ruimte voor waterberging. Deze bijzondere oase binnen het stedelijk weefsel, op een kruispunt van belangrijke wandel- en fietsroutes, vormt een aangename ontmoetings- en verblijfsplek.

Collectieve achtererven

Ten westen van de geschetste ontwikkelingen rond het voormalige stadhuis worden ingrepen gedaan op een kleinere schaal. In het gebied tussen de Beekstraat en de Emmasingel worden stenige achtererven sterk vergroend. Door verharding te verwijderen ontstaat ruimte voor beplanting en de opvang van water. Het resultaat is een collectief groen achtererf dat zorgt voor een aangenaam en schaduwrijk klimaat en dat een essentiële schakel vormt in het watersysteem. Water dat wordt opgevangen op de daken, vloeit via vijvers en bassins naar de tuin toe en uiteindelijk richting de singel. De getransformeerde achtererven worden waar mogelijk toegankelijk gemaakt door het herstellen en openen van bestaande poorten in de gevels van naastgelegen straten. Daarnaast worden nieuwe poorten geïntroduceerd. Hiermee kunnen de achtererven met elkaar worden verbonden in een netwerk van schaduwrijke, informele wandelroutes. Naast het realiseren van de collectieve tuin wordt aandacht besteed aan het bestaande uitgestrekte daklandschap. Hier liggen kansen voor de inpassing van bijvoorbeeld zonnepanelen, groendaken en wateropvang.

Op kleine schaal een steentje bijdragen

Geïnspireerd door de omvorming van de stenige achterterreinen tot groen en collectief achtererf, worden verspreid over het gebied door particulieren vergelijkbare ingrepen gedaan. Sterk verharde achtertuinen worden ontdaan van het grote oppervlak aan verharding en vergroend. Er is ruimte voor bomen en daarnaast kleinschalige opvang van water.

Monumentaal plein

Niet alle ingrepen leiden standaard tot vergroening van de bestaande stenige situatie. Plekken die vanuit de geschiedenis logischerwijs stenig waren kunnen dat ook blijven. Bijvoorbeeld de Oelemarkt. Het karakteristieke stenige plein met de monumentale gevelwand en de waterpomp in het midden vraagt om een andere aanpak. Hier is het herstellen en versterken van deze monumentale stedelijke ruimte het uitgangspunt. Gevels worden ontdaan van detonerende

het voormalige stadhuis,

aan de oostzijde van de

herstelde Hegstraat,

wordt het kale en

stenige parkeerdek

met de omliggende

gestapelde woningen

getransformeerd tot een

nieuw en hedendaags

woonmilieu

reclame, wind- en zonneschermen en in oude luister hersteld. Ruimte voor terrassen wordt juist gecreëerd midden op het plein, zodat luifels de gevels niet aantasten. Een nieuwe, maar bescheiden overkapping zorgt ervoor dat de activiteit en levendigheid op het plein in het hart van de ruimte plaatsvindt. Onder de overkapping is ruimte voor beschutte en schaduwrijke terrassen, een klein podium en andere verblijfsplekken. De overkapping volgt de vorm van de Oelemarkt en wordt ook in het maaiveld doorgetrokken naar de singel. Zo wordt de karakteristieke binnenstedelijke ruime met het groene lint van de singel en uiteindelijk het kasteelpark verbonden.

De singel en het kasteelpark verbonden

Op de locatie van kasteel de Nijenborgh is nu nog een houtzagerij gevestigd. Omdat deze op korte termijn verdwijnt ontstaat er een unieke kans om het kasteelpark weer als openbare ruimte terug te geven aan de binnenstad. Het kasteelpark vormt zowel in de groen- als waterstructuur historisch gezien een onlosmakelijk onderdeel van de singel. In de visie brengen we dit terug. Het groen rond het kasteel wordt opgeschoond en hersteld zodat duidelijke zichtrelaties vanuit de binnenstad naar het kasteelpark (en vice versa) ontstaan. De Nijenborgh en de ruïne worden gerestaureerd en indien mogelijk opengesteld voor publiek. Rond de gebouwen van het kasteel wordt de kasteeltuin in oude luister hersteld met ruimte voor historie, verblijf en ontspanning. Nieuwe wandelroutes vanuit de Oelemarkt en de singel verbinden het kasteelpark weer met de binnenstad. In aanvulling hierop wordt ook de versnijdende werking van het huidige singelprofiel tussen het kasteelpark en de binnenstad opgeheven. Hiervoor wordt de huidige rijbaan over de singel getransformeerd tot fietsstraat en de oversteek vanuit de Oelemarkt naar het kasteelpark als markant kruispunt binnen de singelstructuur vormgegeven.

5.2 UITWERKING COLLEGEPLEIN EN DE SINGEL

Verskillende karakters

De singel van Weert vatten we – geredeneerd vanuit de geschiedenis – op als een samenhangend lint met daarin verschillende sferen en uitstralingen. De singel heeft dus niet één zelfde uitstraling, maar krijgt een nieuwe inrichting die reageert op het wisselende straatprofiel en op de bestaande bebouwing. In deze casus verandert het zuidelijke deel van de Wilhelminasingel – de breedte herinnert aan de Middeleeuwse dubbele stadsgracht – van autoroute naar een groenblauwe, weelderige singel. In dit deel is ruimte gelaten voor water. De waterstraten en achterterreinen wateren af op de singel in het geval van extreme neerslag. De wadi's hier vullen zich, waarna het water rustig kan infiltreren in de zanderige grond. De singel is dus niet altijd gevuld met water, maar verandert met de seizoenen en het weer. Fietsers en voetgangers krijgen in dit deel de ruimte, met een vrij gelegen voet- en fietspad aan de centrumzijde. De kermis heeft hier ook een plaats. Het noordelijke, smallere deel van de Wilhelminasingel is eenvoudiger vormgegeven, een herinnering aan de stadsstraat die hier met de bouw van villa's in de jaren dertig ontstond. Auto's en fietsers delen de rijweg. Om de verschillende delen van de singel samenhang te geven, wordt een doorlopende boom- en padenstructuur geïntroduceerd.

Ruimte op het achterterrein

Het collegeplein is in de huidige situatie een parkeerterrein waaraan achterkanten grenzen. In het voorstel is er nieuw programma toegevoegd aan het Muntcomplex: wonen en werken, culturele functies en bijbehorende voorzieningen. De ingang van het theater en de Munt krijgt een nieuw gezicht, door een nieuwe uitnodigende gevel. In de plinten zijn in het voorstel winkel- en horecavoorzieningen opgenomen die aan twee kanten ontsloten zijn: aan de binnenzijde in het Muntcomplex en de buitenzijde aan het Collegeplein. De ingang van het theater is verruimd met meer ruimte voor de publieke functies van het theater zoals de garderobe en het theatercafé. Het theater is gemarkeerd met een toren. Bovenop het Muntcomplex zijn woningen toegevoegd met collectieve daktuinen. Aan de andere zijde van het Collegeplein is de supermarkt getransformeerd tot woon-werkgebouw. In de plint is ruimte voor atelierwoningen die aan de achterzijde grenzen aan een collectieve maak- en werkplekken. Om daglicht in deze collectieve 'makerspace' te laten zijn patio's gemaakt. Boven deze atelierwoningen zijn ouderenwoningen gestueerd.

Een levendig achtererf: een theaterplein, speeltuin en openluchttheater

De openbare ruimte van het Collegeplein wordt opengemaakt richting de Singel, geïnspireerd op het voormalige open voorterrein met moestuinen van het Bisschoppelijk College. Dit was de enige plek waar de Singel als het ware visueel doorliep in de ruimte rondom een instituut: een onderscheidende kwaliteit waar we weer op voortbouwen. De zo ontstane ruimte is ingedeeld in verschillende tuinen met verschillende karakters - een verwijzing naar de diverse ruimtes rondom het Bisschoppelijk College. Het kantoorgebouw aan de singel is rigoureus gestript tot op de draagstructuur. In deze structuur is een wonderlijke speel- en sporttuin gebouwd. Voor de ingang van het Muntcomplex en het theater blijven de bestaande monumentale bomen behouden. Deze tuin wordt ingericht als plein, met ruimte voor publiek programma van theater en tijdelijke programmering, bijvoorbeeld met straattheater. Een naast gelegen theatertuin biedt ruimte aan een 'waterplein' vormgegeven als groen openluchttheater. De daken van de

de singel heeft dus niet één zelfde uitstraling, maar krijgt een nieuwe inrichting die reageert op het wisselende straatprofiel en op de bestaande bebouwing

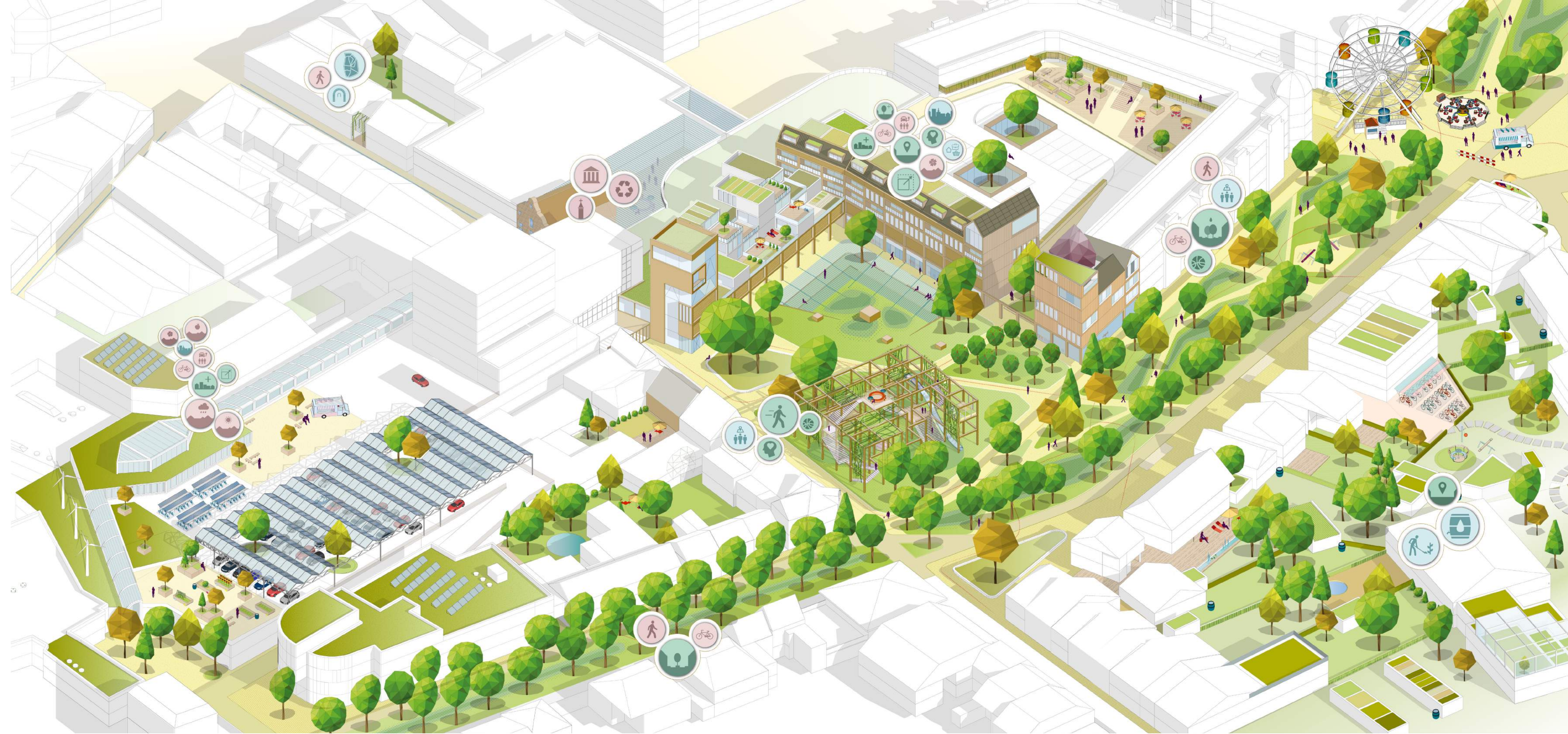

fig. 40
uitwerking van het Collegeplein en een deel van de singel.

omliggende bebouwing wateren op dit waterplein af. Bassins onder de grond slaan water op voor in droge periodes waarmee het gebied bewaterd kan worden. Bij hevige regenval lopen de waterkratten vol en stroomt het openluchttheater langzaam onder. Vanaf daar wordt via ondergrondse buizen afgewaterd op de wadi in de singel. Het openluchttheater vertraagt de impact van een hevige bui en is gelijktijdig een opslagplaats ten behoeve van droge periodes in de zomer.

Op kleine schaal een steentje bijdragen

Geïnspireerd door de omvorming van de stenige achterterreinen tot groen en collectief achtererf, worden verspreid door het gebied door particulieren vergelijkbare ingrepen gedaan. Sterk verharde achtertuinen worden ontdaan van het grote oppervlak aan verharding en vergroend. Er is ruimte voor bomen en daarnaast kleinschalige opvang van water.

Het daklandschap

Het uitgestrekte daklandschap krijgt een breed palet aan nieuwe functies. De daken worden gebruikt voor zonne- en windenergie, groen en wateropvang, parkeren en stadslandbouw. In het voorstel zijn allerlei varianten en combinaties tussen slimme functies opgenomen. Een deel van het Muntcomplex is voorzien van een 'polderdak': een groen dak met daaronder kleine kratten voor extra waterbuffering. Bij veel regen raakt het substraat van het groene dak verzadigd. Het water sijpelt vervolgens door naar een laag kratten. Zo houdt het dak extra water vast en is er een waterbuffer in geval van droogte in de zomer. Op het parkeerdek van het Muntcomplex is een nieuwe kasconstructie geplaatst voorzien van PV-panelen. Hieronder kan geparkeerd worden, kunnen elektrische auto's opgeladen worden met energie van het dak en kunnen kofferbakmarkten georganiseerd worden. Voor de ingang van het Muntcomplex vanaf het dak zijn verplaatsbare bakken en rijdend zitmeubilair geplaatst. Het entreegebied vanaf het dak van het Muntcomplex kan zo speels ingericht worden en krijgt een eigen verblijfskwaliteit. De ruimte kan gemakkelijk ingedeeld worden voor evenementen. Daarnaast zijn in dit voorstel op dit parkeerdak een grote fietsstalling voor elektrische fietsen voorzien van zonnepanelen, een ligweide om even lekker uit te rusten en een kleine dak-akker om groente te verbouwen opgenomen.

het uitgestrekte

daklandschap krijgt een

palet aan nieuwe functies

6. KANSEN & AANBEVELINGEN: WEERBAAR WEERT IN DE PRAKTIJK

In dit hoofdstuk stellen we kansen voor de implementatie van de uitkomsten van het project Weerbaar Weert voor. Welke koppeling met lopende projecten is mogelijk? Welke uitdagingen kunnen in de uitvoering van de plannen worden meegenomen? De kansen zijn gedestilleerd uit gesprekken met ambtenaren en een discussie met het college van B&W.

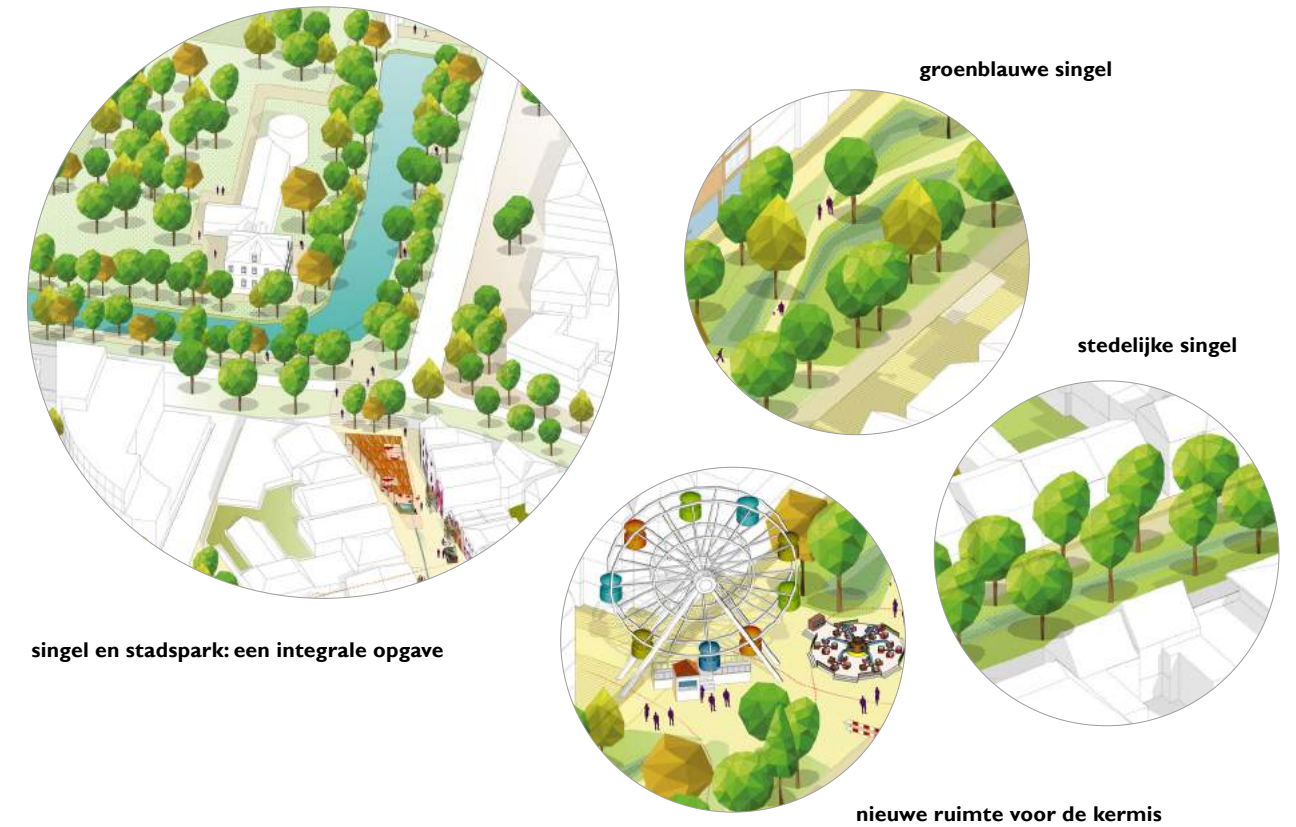
1. Singelvisie en kasteelpark

- Stel een singelvisie op die het historische karakter van de verschillende delen van de singel als uitgangspunt neemt.
- Er ligt een grote kans om klimaatadaptieve ingrepen een (hoofd)onderdeel uit te laten maken van de singelvisie.
- Maak het nieuw in te richten kasteelpark een integraal onderdeel van deze visie.
- Maak een ruimtelijke en functionele koppeling tussen het kasteelpark en de Oelemarkt. De daadwerkelijk uitvoering van de singelvisie zou hier kunnen starten.
- Denk na over een eventuele verschuiving van (een deel van) de kermis naar de singel. Dit geeft meer ruimte de pleinen in het centrum anders en klimaatadaptiever in te richten.

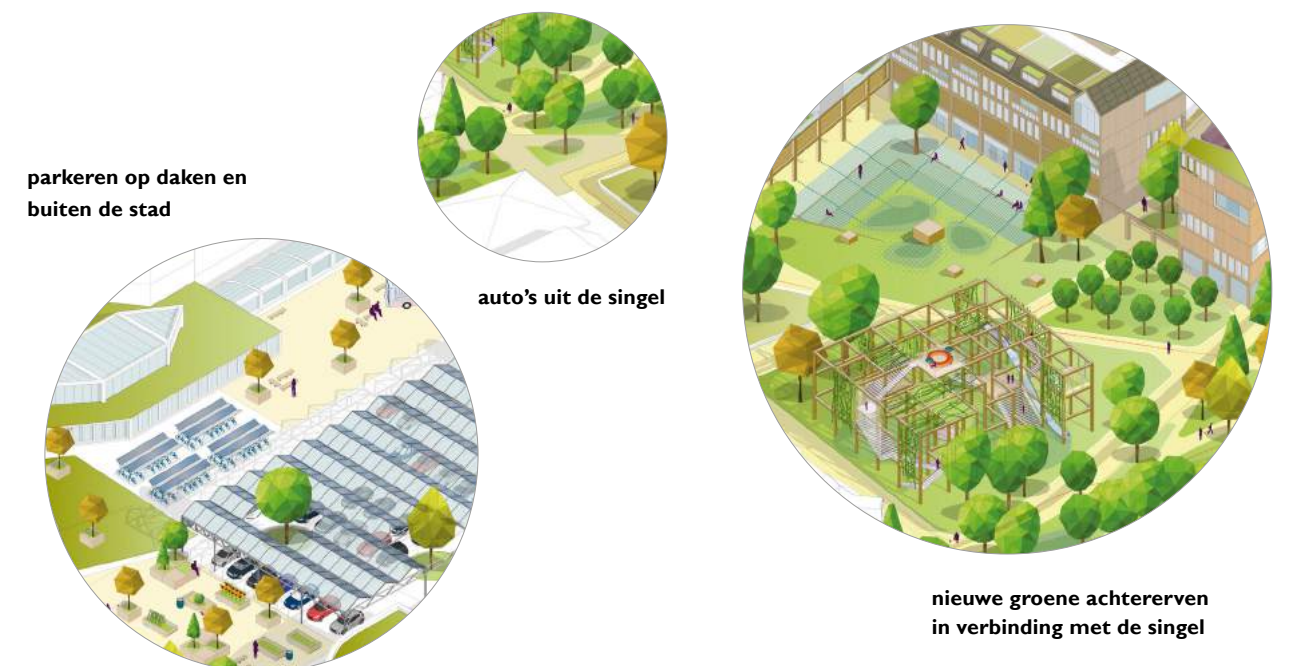
2. Herzien van mobiliteit en groene achtererven

- Probeer de auto zoveel mogelijk uit de binnenstad te weren en geef ruim baan voor de fiets, door middel van snelle fietsroutes. Speel in op nieuwe vormen van mobiliteit.
- Heroverweeg het parkeren op enkele van de achterterreinen in het centrum. Parkeren kan naar de randen van de stad (gemeentehuis, Poort van Limburg). Zo speel je ruimte vrij op de voormalige achtererven (Collegeplein, Patronaatsplein), waarmee een grote ruimtelijke kwaliteitsslag gemaakt kan worden.
- Denk na over de functie en inrichting van de voormalige achtererven, in nauwe samenhang met de singelvisie.

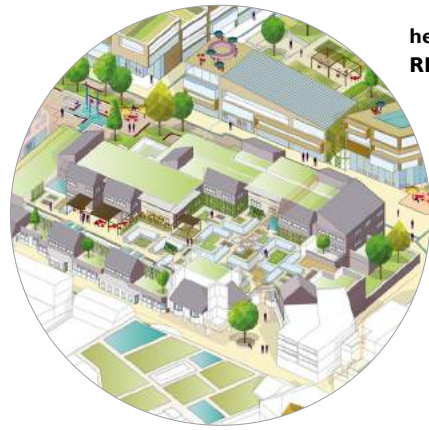
I. singelvisie en kasteelpark

2. herzien van mobiliteit en groene achtererven

3. wonen en werken in de binnenstad

herontwikkeling gemeentehuis en RICK

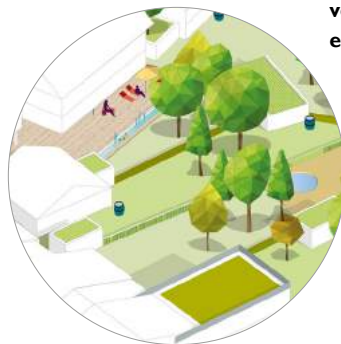

wonen aan de beekstraat

nieuw woonmilieu aan de hegstraat

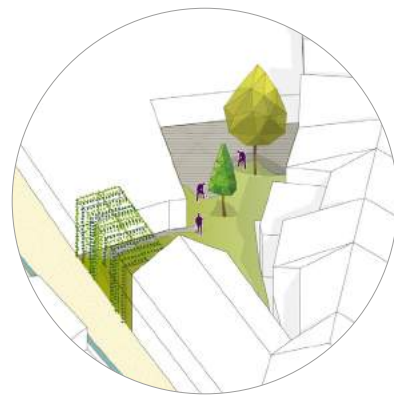
4. kleine ingrepen met veel impact

vergroenen binnenterreinen en tuinen

tijdelijke inrichting

activeren steeg en openstellen erf

luifels en inrichting van de Oelemarkt

3. Wonen en werken in de binnenstad

- Voeg een nieuw en divers woonprogramma toe. Denk ook aan andere doelgroepen die graag in een binnenstad willen wonen; jongeren, ouderen, kleinschalige ondernemers. Ga bij locatiekeuze en ontwerp uit van de cultuurhistorische kenmerken van het gebied.
- Versterk de relatie tussen wonen en werken.
- Specifieke kansen zijn de herontwikkeling van het oude stadhuis, de RICK en de Muntpassage. Denk naast herbestemming ook over klimaatadaptieve ingrepen en maak integrale plannen.
- Neem de eis tot klimaatadaptieve ingrepen op in aanbestedingen, motiveer stakeholders en ontwikkelaars.
- Op de lange termijn wordt het terrein aan de Hegstraat/Beekstraat een belangrijke stedelijke herontwikkeling. Breng nu de dialoog al op gang met stakeholders. Dit is een mooie kans voor een voorbeeldproject.

4. Kleine ingrepen met veel impact

- Open stegen en poorten.
- Motiveer bewoners en ondernemers om hun tuinen te vergroenen.
- Ondersteun tijdelijke inrichtingen van leegstaande panden of kavels: het voormalige gemeentehuis is een goed voorbeeld.
- Pak de luifels, gevels en inrichting van de Oelemarkt aan.
- Begin door te doen: tijdelijke herinrichtingen en programmering van plekken in de binnenstad kunnen dien als proeftuin.

5. Integraal ontwikkelen: de basis voor een Omgevingsvisie

Een vervolgstap zou zijn om de dialoog aan te gaan met stakeholders. Herkennen de Weertenaren zich in de cultuurhistorische waarden, maar ook in de gedroomde ontwikkelingen? Zo kunnen de kernwaarden en bevindingen uit dit onderzoek een opmaat zijn naar een omgevingsvisie met een integrale kijk op ruimtelijke en maatschappelijke vraagstukken geworteld in de rijk geschiedenis van Weert.

BRONNEN

Archieven

Erfgoedhuis Weert

- Nieuw archief gemeente Weert 1795-1920.

- Archief gemeente Weert 1920-1997.

- Beeldbank en website

Het Nieuwe Instituut

Literatuur

Architectengroep Sigmond te Heerlen, 'Cultuur- en winkelcentrum te Weert', in: *Bouw* (1976) 11, pp. 189-193.

J. Coenen, *Op de keper beschouwd. Een geschiedenis van Weert. Deel 1 Prehistorie - 1568*, Weert 2007.

J. Coenen, *Op de keper beschouwd. Een geschiedenis van Weert. Deel 2 1568-1815*, Weert 2009.

Gemeente Weert, *Bestemmingsplan Stadskern 71* (ontwerp), Weert maart 1972.

J. Rodermond, 'Nieuw stadhuis Weert. Monument uit de zeventiger jaren', in: *De Architect* 10 (1980) 11, pp. 90-93.

S. Smeets, *Weert in het begin der negentiende eeuw*, Weert 1949.

'Stadscentrum Weert ondergaat grondige facelift', in: *Week/uit. Wekelijkse bijlage van dagblad Cobouw*, 18 mei 1979, p. 13.

Waanders Uitgevers, *Ach Lieve Tijd. 1000 jaar Weert*, Zwolle 2002.

J.F.A. Wassink, *Van stad en buitenie. Een institutionele studie van rechtspraak en bestuur in Weert 1568-1795*, Hilversum 2005.

Wilma projektontwikkeling b.v., *Weert blijft Weert. Winkels in 't centrum*, Weert, brochure 1974.

Wilma projektontwikkeling b.v., *Het nieuwe hart van Weert*, brochure 1973.

